

ALICJA PUSZKA

SODALICJE MARIAŃSKIE UCZNIÓW
SZKÓŁ ŚREDNICH KRAKOWA
W XIX WIEKU I W OKRESIE II RZECZPOSPOLITEJ

Sodalicja Mariańska, zwana także Kongregacją Mariańską, to katolickie stowarzyszenie osób świeckich, powstałe z inicjatywy ks. Jana Leunisa SJ w środowisku studenckim Rzymu w drugiej połowie XVI wieku. Idea powstania takiego stowarzyszenia była nieco wcześniejsza. Ksiądz Sebastian Carabassi w kolegium jezuickim w Syrakuzach na Sycylii gromadził młodzież na specjalnych nabożeństwach i naukach ku czci Matki Boskiej w wybrane dni tygodnia. Praktykę tę przejął po nim w 1560 r. jego następca, Jan Leunis i ujął w pewne ramy. Sobotę wyznaczył na zebrania i nabożeństwa, jako sposób najlepszy do „przypodobania się” Maryi, wskazywał na „wierność w wypełnianiu obowiązków swego stanu”. Na spotkania te przyjmował tylko młodzież najpilniejszą i poprawnie moralnie się prowadzącą. Jego wychowawcza działalność została dostrzeżona, generał zakonu powołał J. Leunisa do kolegium rzymskiego, „aby w sercach powierzonej mu tam młodzieży, oprócz wiedzy, kształcił charaktery i zaszczeniał cnoty chrześcijańskie”. Jest to epoka, w której katolicyzm pod przewodnictwem jezuitów podjął się konrofensywy przeciw reformacji. Kult Matki Bożej był podważany przez protestantów. W 1563 r. Leunis założył za zgodą przełożonych stowarzyszenie religijne. Tworzyło je siedemdziesięciu chłopców, powstało przy kościele Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny w Collegium Romanum. Otrzymało nazwę Sodalitia Mariana (Kongregacja Zwiastowania Najświętszej Maryi Pannie). Celem stowarzyszenia było przez miłość do Matki Najświętszej

i wierną Jej służbę dążyć do osiągnięcia cnót chrześcijańskich. Pierwsi sodalis skupili się pod hasłem: *In pietate litterisque progressus* (Postęp w pobożności i nauce). Nazwa *sodalis* (*sodaliska*) oznacza „należący do towarzystwa”. Sodalisami nazywa się tych członków, którzy po skończonym czasie próby zostali uroczystie przyjęci do Sodalicji. Kongregacje tworzyli początkowo uczniowie, i to wyłącznie z kolegów jezuickich, dążyli oni do doskonalenia stosownie do swego stanu, objawiało się to właśnie „postępem w naukach”. Według reguł sodalityjnych wypełnianie obowiązków stanu jest drogą wybraną przez Boga, która wiedzie na duchowe wyżyny. Praca formacyjna w ciągu wieków istnienia sodalicji miała zawsze na celu rozwój osobowy i dążenie do świętości wszystkich członków, przygotowanie i pomoc w chrześcijańskim kształtowaniu ich życia religijnego i społecznego, wyrobienie gotowości oraz umiejętności podejmowania szerszych zadań apostołskich. Na uwagę zasługuje także oddziaływanie sodalicji młodzieżowych na środowisko, w początkowym okresie to była walka z herezją i rozniecanie uczuć katolickich, a z biegiem kolejnych setek lat zachowanie w społeczeństwach przywiązania do religii katolickiej¹.

Papieże otoczyli swą opieką prężnie rozwijający się ruch sodalityjny. Papież Grzegorz XIII wydał bullę *Omnipotentis Dei* 5 grudnia 1584 r., w której erygował *Primaria Congregatio Mariana* przy kościele Il Gesu w Rzymie do godności archikongregacji. Papież ten wysławiał jej zbawczą działalność i wpływ na moralne wychowanie młodzieży. W tych czasach *Congregatio Mariana* przy kolegiach jezuickich rozwijała się we wszystkich krajach katolickich, liczyła około 30 tysięcy sodalisów Maryi. Zezwolono także generałowi jezuitów na zakładanie takich kongregacji w kolegiach zakonnych i ich agregację do Kongregacji Rzymskiej. W ten sposób założenie wielkiej, międzynarodowej organizacji religijnej świeckich katolików stało się faktem. Sodalicje mariańskie uczniów powstały na terenie kolegów jezuickich. A kolegia jezuickie, dzięki poparciu możnowładztwa i szlachty, rozrastały się szybko w najpotężniejszy zespół szkół na świecie. Dzieło rozpoczęte przez

---

¹ A. W r ó b l e w s k i, *Sodalicja Mariańska. Czem jest – jak ją zakładać i prowadzić?*, Kraków 1904, s. 6-8; T. U s z y Ń s k i, *Sodalicje Mariańskie*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin–Kraków 2002, s. 825-828; F. K w i a t k o w s k i, *Sodalicje Mariańskie w służbie Kościoła Chrystusowego*, „Sodalis Marianus” 34(1935), nr 4, s. 52; A. K a m i e Ń s k i, *Prehistoria polskich związków młodzieży*, Warszawa 1959, s. 121-132; M. N ę d z e w i c z, *Sodalicja Mariańska Panien p.w. Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej i św. Teresy od Dzieciątka Jezus przy kościele o.o. Jezuitów w Toruniu w latach 1945-1949*, Toruń 2007, s. 11-13.

Grzegorza XIII, prowadzili dalej i rozszerzali Sykstus V w bullach *Superna Dispositione* z 5 stycznia 1587 i *Romanum Decet Pontyficem* z 29 września 1587, a także Klemens VIII brewem i Grzegorz XV bullą z 15 kwietnia 1621, którzy dostęp do sodalicji rozszerzyli z młodzieży szkolnej na wiernych wszystkich stanów i w różnym wieku, w tym duchownych świeckich i zakonnych².

Cele i struktura sodalicji uległy w ciągu wieków drobnym zmianom. Leunis pozostawiał stowarzyszeniu pełną niezależność w wyborze swego kierownictwa. Generał jezuitów K. Aquaviva w *Regułach wspólnych* z 1567 r. stworzył wzorcowy model Sodalicji nieco bardziej scentralizowanej. Cel stowarzyszeń pozostawał ten sam: formacja świeckich, świadomych swego powołania w Kościele. „[...] Stanowo zorganizowane stowarzyszenie ludzi świeckich, którzy przez gorące nabożeństwo do Najświętszej Panny starają się najpierw stać doskonałymi katolikami, aby potem we wszystkich stanach i zawodach roztoczyć apostolską pracę dla sprawy Bożej, bronić Kościoła od nieprzyjaciół i ich napadów”³. Najwyższym celem sodalicji było stosowanie się do zasady *Per Mariam ad Jesum*⁴. Ojciec Aquaviva żądał od sodalisów spowiadania się i komunikowania w pierwszą niedzielę miesiąca, w święta Matki Najświętszej i główne uroczystości kościelne, domagał się także od pełniących funkcje w stowarzyszeniu, żeby przynajmniej raz na 2 tygodnie przystępowali do sakramentów świętych, codziennie robili rachunek sumienia, odmawiali różaniec⁵, modlitwy sodalicyjne⁶.

W regułach nakazano odwiedzanie więźniów, chorych w szpitalach, pomaganie ubogim i nauczanie wiary. Kongregacja nie mogła objąć mas, była

---

² S. Z a ł ę s k i, *O sodalisach mariańskich*, Kraków 1886, s. 5-8; S. Z a ł ę s k i, *Sodalisi Maryi*, w: *Encyklopedia Kościelna*, red. M. Nowodworski, t. XXVI, Warszawa 1903, s. 113; F. L ö f f l e r, *Kongregacja maryńska, jej istota, rzut oka na jej dzieje*, „Sodalisi Marianus” 9(1910), s. 133-134; Papież P i u s XII, *Konstytucja apostolska „Bis saeculari” o Sodalicjach Mariańskich z 27.09.1948*, „Chrześcijanin w Świecie” 1985, s. 94-103; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, oprac. L. Grzebień [i in.], Kraków 1996, s. 629-630.

³ *Myśl przewodnia Sodalicji i zasadnicze jej cele*, „Cześć Marji” 4(1926), nr 4, s. 51-54; F. H e r z o g, *Idea Sodalicji w jej historycznym rozwoju po r. 1773*, „Sodalisi Marianus” 28(1929), nr 1, s. 1-5; W. B a n g h a, *Apostolstwo świeckich a Sodalicja Mariańska*, „Sodalisi Marianus” 33(1934), nr 4, s. 66-68.

⁴ J. H a r r a s s e r, *Katechizm Sodalicyjny*, Poznań 1935, s. 15-20.

⁵ J. M a t h i a s, *Różaniec, sodalicyjną modlitwą*, „Sodalisi Marianus” 33(1934), nr 10, s. 157-160.

⁶ S. C h o r z e m s k i, *„Ignis Ardens” w Sodalicjach Mariańskich*, Kraków 1927, s. 29-31.

stowarzyszeniem elitarnym, różniącym się w swojej działalności w poszczególnych krajach. Reguły o. Aquavivy przetrwały do roku 1855, w którym nową ich redakcję, dokonaną przez o. J. M. Prtheniusa, ogłosił generał zakonu P. Beckx. Trzeciej redakcji doczekały się w 1910 r. za generała F. K. Wernza. Z porównania tych trzech redakcji widać, że w niczym nie zmieniono pierwotnego ducha Sodalicji Mariańskiej⁷. W ciągu tylko XVII wieku z Kongregacji Prima Primaria wyszło 80 kardynałów, z nich 7 dostąpiło godności papieskiej, mianowicie: Urban VIII, Aleksander VII, Klemens IX, Klemens X, Innocenty X, Innocenty XI, Klemens XI⁸.

Do wielkich opiekunów kongregacji należał papież Benedykt XIV, który sam był sodalisem rzymskiego kolegium. W swej złotej bulli *Glorisae Dominae* z 27 września 1748 r. obdarzył sodalicje mariańskie wielkimi łaskami, zatwierdził i rozszerzył ich przywileje, pozwolił zakładać sodalicje żeńskie (w rzeczywistości istniały one dużo wcześniej, ale nie mogły być agregowane do Prima Primaria). Na mocy bulli każda sodalicja miała być założona pw. Najświętszej Maryi Panny. Każda wybierała sobie jeden z przywilejów lub jedną z tajemnic życia Matki Najświętszej, które obchodził Kościół. Święto to, jako tytularne, miało być obchodzone uroczystie przez sodalisów. Święta te to: Niepokalane Poczęcie, Wniebowzięcie, Narodzenie Najświętszej Maryi Panny i Matki Bożej Gromnicznej, lub inne mniejsze święta przypadające na niedzielę, jak: VII Boleści, Macierzyństwa, Czystości i Opieki. Papież Benedykt XIV pozwolił i zalecił obranie drugiego patrona sodalicji, a był nim zawsze jeden ze świętych Pańskich; dla młodzieży męskiej: święci Stanisław Kostka, Kazimierz królewicz, Alojzy Gonzaga, Jan Berchmans, a dla panien i dziewcząt: święte Cecylia, Agnieszka, Teresa, Salomea, Bronisława, Jolanta i Kinga. Każda sodalicja starała się mieć własną kaplicę lub swój ołtarz z obrazem Matki Boskiej w kościele, a także salę posiedzeń i wspólnych zebrań⁹.

Sodalicje rozwijały się prężnie w XVII i pierwszej połowie XVIII wieku. Należała do nich nie tylko młodzież szkolna, ale także papież, dygnitarze koronni, królowie, szlachta, kler, mieszczaństwo, rzemieślnicy, wojskowi, służba. Zakon, z którego sodalicje wyszły i który był ich podporą, zaczął doznawać w XVIII wieku niechęci, a wręcz prześladowań. W roku 1773 slyn-

⁷ F. K w i a t k o w s k i, *Trzysta pięćdziesiąt lat temu*, „Sodalis Marianus” 33(1934), nr 7-8, s. 116.

⁸ H e r z o g, *Idea Sodalicji*, s. 5; tamże, z. 2, s. 32-33; K w i a t k o w s k i, *Sodalicje Mariańskie w służbie Kościoła Chrystusowego*, s. 72-77.

⁹ W r ó b l e w s k i, *Sodalicja Mariańska. Czem jest*, s. 30-32.

ne breve *Dominus ac Redemptor* Klemensa XIV skasowało zakon jezuitów na całym świecie, a przez to zabrało sodalicjom główną podstawę ich bytu. Rzymska Prima Primaria istniała wprawdzie nadal pod zwierzchnictwem świeckim Kościoła, ale większość sodalicji zawiesiła swoją działalność¹⁰. Dopiero po kilkudziesięciu latach papież Pius VI, najpierw częściowo, a następnie Pius VII w 1814 r. przywrócili do życia zlikwidowany zakon. W 1824 r. rzymska Prima Primaria powróciła pod kierownictwo zakonu jezuitów. Ze względu na małą liczbę kapłanów jezuitskich, na prośbę generała o. Alojzego Fortisa, papież Leon XII w 1825 r. zezwolił na rozdział sodalicji na dwie odrębne gałęzie, złączone ze sobą tylko aktem kanonicznej agregacji do Prima Primaria. Pierwsza gałąź to sodalicje istniejące przy domach i kościołach zakonu, a druga to sodalicje założone przy innych kościołach, kaplicach i podległe duszpasterzom diecezjalnym. W połowie XIX wieku sytuacja sodalicji mariańskich zmieniła się po ogłoszeniu w 1854 r. przez Piusa IX dogmatu Niepokalanego Poczęcia Marii, akt ten otwierał nową erę kultu, a więc i nowy okres rozwoju sodalicji. Dane statystyczne świadczą o imponującym rozwoju tego stowarzyszenia. Od roku 1584 do 1854, przez 270 lat, liczba wszystkich typów sodalicji agregowanych do Prima Primaria wynosiła 5625, natomiast od roku 1854 do końca 1922 doszła do liczby 40 248 (co-rocennie prawie po 1000). W tym też okresie kolejni generałowie zakonu wydali nowe ustawy adoptujące życie sodalicyjne do nowych potrzeb. W łonie poszczególnych sodalicji przybierało coraz więcej sekcji, powstały też związki czy to zawodowe, czy diecezjalne, w niektórych krajach zrzeszenia ogólnokrajowe, a także międzynarodowe federacje¹¹.

Pierwsza Sodaliczja Mariańska uczniów w Polsce powstała w Braniewie w 1571 r. przy kolegium jezuitskim¹². Następna została zorganizowana w tymże roku w Wilnie, a w 1573 r. przyłączona do Prima Primaria. W kolegium w Braniewie ze względu na różne grupy młodzieży kształcące się pod kierunkiem jezuitów (dwa seminaria i kolegium) w 1590 r. istniało aż pięć kongregacji. Szkoła jezuitska była szkołą wyznaniową, cały program szkolny i wychowanie uczniów opierało się na religii. Kongregacje były nie

---

¹⁰ S. Z a ł ę s k i, *Trzechsetni jubileusz Kongregacji*, „Przegląd Powszechny” 2(1885), t. V, s. 55.

¹¹ J. R o s t w o r o w s k i, *Przewodnik Sodalicji Mariańskich*, Kraków 1927, s. 19-26; t e n ż e, *Rzut oka na dzieje Sodalicji Mariańskiej*, „Cześć Marji” 1(1923), nr 4, s. 53-56.

¹² *Uczniowie-sodalisi Gimnazjum Jezuitów w Brunsberdze (Braniewie) 1579-1623*, oprac. M. Ingłot, L. Grzebień, Kraków 1998, s. 9-13; J. K o r e w a, *Sprowadzenie Jezuitów do Polski*, „Nasza Przeszłość” 20(1964), s. 46-49.

tylko bractwami pobożnymi dla najlepszych uczniów. Celem uspołecznienia młodzieży (często z bogatych, a nawet magnackich rodzin), zaangażowania jej w działalność charytatywną, społeczną, apostołską organizowano w szkołach sodalicje. Pod koniec XVI wieku istniały już kongregacje przy kolegiach w Pułtusk, Poznaniu, Lublinie, Kaliszu, Dorpacie, Jarosławiu, Połocku. W Krakowie założona została przez Piotra Skargę w 1584/85 r. Wszystkie sodalicje brały udział w życiu kościelnym – w nabożeństwach (od XVII wieku godzinki o Niepokalanym Poczęciu, a od XVIII nabożeństwa majowe), procesjach, adoracjach Najświętszego Sakramentu, pielgrzymkach, a przede wszystkim prowadziły działalność charytatywną¹³.

Wszystkie sodalicje nosiły nazwę maryjną, najczęściej były to: Kongregacja Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, Zwiastowania Najświętszej Maryi Pannie, Oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny lub Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny. Przy większych kolegiach istniały dwa lub trzy rodzaje kongregacji, podzielone w zależności od wieku młodzieży: większa (*maior, maxima*), skupiająca studentów starszych, głównie filozofii, średnia (*media*), obejmująca młodzież z klas retoryki i poetyki, oraz mniejsza (*minor*), przeznaczona dla klas gramatyki. Sodalicje gromadziły głównie młodzież wyróżniającą się pobożnością i dobrymi wynikami w nauce. Kształtowały nie tylko osobistą pobożność, ale kładły silny nacisk na działalność społeczno-apostołską. Sodalisicy uświetniali swoją obecnością wszelkie uroczystości kościelne, w tym głównie maryjne. Podnosili poprzez solidną naukę poziom naukowy szkoły. Uczyli się samorządu (sodalicje mariańskie były organizacjami samorządowymi) i racjonalnego gospodarowania wspólnymi funduszami. Niezależnie od swego pochodzenia i stanu uczyli dzieci katechizmu, pomagali słabszym kolegom w nauce, opiekowali się ubogimi i chorymi w szpitalach i przytułkach. Stanowili znaczną liczbę kandydatów do stanu duchownego¹⁴.

Podstawą do szacowania liczby kongregacji mariańskich szkolnych w Polsce jest głównie statystyka zakonu jezuitów. W drugiej połowie XVIII wieku zakon w Rzeczypospolitej liczył cztery prowincje: wielkopolską, małopolską, mazowiecką i litewską, które stanowiły asystencję, a w nich rozmieszczonych było 51 kolegiów, 18 rezydencji i ponad 60 domów oraz stacji misyjnych. Wszystkich szkół średnich i wyższych, seminariów i konwiktów było 66. Przy

---

¹³ S. B e d n a r s k i, *Upadek i odrodzenie szkół jezuićkich w Polsce*, Kraków 1933, s. 404-405; M. B e d n a r z, *Jezuici a religijność polska (1564-1964)*, „Nasza Przeszłość” 20(1964), s. 202-205.

¹⁴ *Uczniowie-sodalisci Gimnazjum Jezuitów w Brunsberdze (Braniewie)*, s. 9-11.

każdej szkole istniała zawsze jedna, a często dwie, trzy kongregacje dla młodzieży szkolnej w różnym wieku¹⁵. Po kasacie zakonu sodalicje przeszły pod jurysdykcję miejscowych biskupów, powstały też liczne kongregacje identyczne lub zbliżone do jezuickich (np. Dzieci Maryi), które miały własną, odrębną osobowość i do struktury kongregacji mariańskich nie należały¹⁶. W 1820 r. niewielka grupa jezuitów, która przetrwała na Białorusi, przybyła do Galicji i otworzyła pierwsze szkoły w Tarnopolu, a następnie w Sączu i we Lwowie, we wszystkich tych szkołach założono sodalicje mariańskie¹⁷. Ich pracę przerwał dekret cesarza Ferdynanda z 7 maja 1848 r., który zabraniał Towarzystwu Jezusowemu pracy i zakładania stałych domów na terytorium Austrii. Jezuitci powrócili na teren Galicji w 1856 r., ale wskutek nagromadzonych uprzedzeń trudno było zakonowi wskrzesić na dużą skalę ruch sodalicyjny. W 1872 r. założono sodalicję młodzieży w konwikcie w Tarnopolu, a w 1888 r. w Chyrowie. W 1887 r. o. S. Załęski założył w Tarnowie sodalicję uczennic, taka powstała też w 1887 r. w Krakowie w Gimnazjum Żeńskim ss. Urszulanek.

Kraków był miastem, gdzie najlepiej rozwijały się sodalicje szkolne młodzieży męskiej i żeńskiej szkół średnich w interesującym nas okresie. Pierwsza sodalicja szkolna w Krakowie została założona przez przełożoną klasztoru ss. Urszulanek Stanisławę Sulkowską. Zebranie zawiązujące miało miejsce 24 maja 1887 r., na patronkę wybrano Najświętszą Maryję Pannę Niepokalanie Poczętą, a na patronów św. Stanisława Kostkę i św. Józefa. Ówczesny biskup krakowski książę A. Dunajewski zatwierdził 15 maja 1887 r. pierwsze ustawy sodalicyjne, a 31 lipca sodalicja została agregowana do kongregacji rzymskiej¹⁸. Miejscem odrodzenia sodalicyjki był także Lwów, gdzie o. Stefan Bratkowski w 1889 r. założył kongregację młodzieży męskiej. W 1894 r. przeniósł się do Krakowa, tu na szeroką skalę rozpoczął propagowanie idei sodalicyjnej wśród młodzieży szkolnej¹⁹. W ten sposób pod opieką księży jezuitów pod koniec XIX wieku zaczynają się odradzać na ziemiach polskich

¹⁵ Z a ł ę s k i, *O sodalisach mariańskich*, s. 16-17.

¹⁶ E. K a b a t, *Kongregacje Dzieci Maryi uczennic szkół średnich w diecezji tarnowskiej*, „Folia Historica Cracoviensia” 5(1996), 3, s. 233-234.

¹⁷ S. Z a ł ę s k i, *Jezuici w Polsce. Jezuici w Polsce porozbiorowej 1820-1905*, t. V, cz. 2, Kraków 1906, s. 699.

¹⁸ *50-letni jubileusz Sodalicji Mariańskiej Gimnazjum SS Urszulanek w Krakowie*, „Cześć Maryi” 16(1938), nr 9, s. 281-283.

¹⁹ A U K U L, K. P a n a s o w i e c, *Sodalicje Mariańskie uczniów szkół średnich we Lwowie w latach 1919-1939*, Lublin 1992, mps, s. 41-43.

po kilkudziesięciu latach przerwy sodalicje szkolne. W 1907 r. w Krakowie powstała sodalicja uczennic szkół wyższych pod przewodnictwem o. Rostrowskiego, a w 1910 sodalicja nauczycieli okręgu krakowskiego²⁰.

W ostatnich latach XIX wieku ruch sodalicyjny zaczął się żywo rozwijać wśród różnych warstw społecznych, już w roku 1896 założono – przedwcześnie zresztą – krajowy Związek Sodalicji Mariańskich z siedzibą we Lwowie. Brak było jednak wspólnego organu jednoczącego. Założone w 1902 r. czasopismo „Sodalis Marianus” rozpoczęło powoli opracowywać zasadnicze idee ruchu i łączyć duchowo poszczególne tzw. gniazda sodalicyjne. W 1905 r. jezuici posiadali już 126 różnych kongregacji przy swoich kościołach, w Krakowie – 24, Nowym Sączu – 15, Kołomyi – 14, Lwowie – 13, Starej Wsi – 12, Czerniowcach – 12, Tarnopolu – 10, Karwinie – 7, Cieszynie – 6, Stanisławowie – 6, Stryju – 4, Opawie – 4, Chyrowie – 2, Zakopanem – 2, w pozostałych miejscowościach po jednej. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r. sodalicje objęły swoim zasięgiem cały kraj. W wolnej ojczyźnie przed organizacjami ideowymi, czerpiącymi inspiracje z przeszłości narodu i ducha Ewangelii, otworzyło się rozległe pole do działania. Szczególnie znamienny rozkwit przejawiała właśnie Sodalicja Mariańska. Praca w grupach sodalicyjnych rozpoczęła się z niezwykłym zapałem po 1918 r. Na licznych zjazdach sodalicyjnych i na łamach czasopism prowadzono dyskusję nad ustawami i celami działania organizacji, ważną rolę w tych dyskusjach odegrał jezuita ks. Henryk Haduch²¹. Był on autorem *Przewodnika Sodalicji Maryańskich*, który porządkował ustawy i sposób prowadzenia sodalicji²².

Kraków w okresie autonomii po 1866 r. stanowił główne centrum szkolnictwa zachodniej Galicji. Dzięki pracy patriotycznie usposobionych wychowawców i niepodległościowych organizacji młodzieżowych – rosły kadry świadomych Polaków. Również w okresie II Rzeczypospolitej był jednym z głównych ośrodków nauki, kultury i oświaty. Krakowska młodzież, ale i dorośli odznaczeni się żywą pobożnością. W szkołach odradzającej się niepodległej Polski licznie rozwijały się organizacje młodzieżowe o charakterze

²⁰ W. R e j o w i c z, *Działalność polskich Sodalicji Marjańskich*, „Sodalis Marianus” 19(1920), nr 9-10, s. 129-139; t e n ż e, *Rozwój i działalność Sodalicji marjańskich w stuletnią rocznicę prowincji*, „Nasze Wiadomości” 6(1922), nr 28, s. 93-97.

²¹ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 629-630; *Z minionych dziejów*, „Moderator” 6(1934), z. 1, s. 167-170.

²² H. H a d u c h, *Przewodnik Sodalicji Maryańskich złączonych kanonicznie z Sodalicją Rzymską Prima Primaria zostających pod opieką zak. OO. Jezuitów. Ustawy zasadnicze i sposób prowadzenia sodalicji*, Kraków 1914.

ideowo-wychowawczym. Skupiały młodzież najlepszą, gotową do służby na rzecz odzyskanej ojczyzny, budowania jej lepszej przyszłości, ich ostoją pozostawał niezmiennie Kościół katolicki. Wśród licznych organizacji młodzieżowych szczególnie rozkwit przejawiała Sodalicia Mariańska, najprężniej rozwijała się w diecezji krakowskiej. Praca w grupach sodalicyjnych rozpoczęła się z niezwykłym zapałem zaraz po I wojnie, dając dobre rezultaty²³.

Duże zasługi w przygotowaniu rozwoju sodalicyjnych mariańskich wśród młodzieży należy przypisać także episkopatowi Polski, który wydał rozporządzenie nakazujące wszystkim katechetom szkół średnich organizowanie w swoich szkołach sodalicyj²⁴.

Ruch sodalicyjny zyskał mocną podstawę w dwóch potężnych związkach sodalicyjnych młodzieży szkół średnich: męskiej i żeńskiej. W pierwszym duszą całej akcji był ks. Józef Winkowski, z organem związku dla młodzieży męskiej. Był redaktorem czasopisma „Pod znakiem Marji”, które wychodziło od 1920 do 1939 r. Ksiądz Winkowski był katechetą w gimnazjum męskim w Zakopanem, twórcą i prezesem Związku Sodality Mariańskiej Męskich Szkół Średnich²⁵; organizatorem ośrodka kolonijnego w Śnieżnicy w Beskidzie, a także pomysłodawcą aktywnego duszpasterstwa i rekolekcji zamkniętych dla maturzystów²⁶.

Drugim związkiem żeńskim kierował ks. Józef Chrząszcz, prezes Związku Sodality Mariańskich Uczennic Szkół Średnich. Organem tego Związku było

---

²³ S. S t r z e l e c k i, *Sodalicyjne promienie Miłosierdzia w Białymstoku*, Białystok 2006, s. 96.

²⁴ J. W i n k o w s k i, *Wielkie dzieło sodalicyjne na ziemiach polskich*, „Sodalis Marianus” 23(1924), nr 5-6, s. 19.

²⁵ Ksiądz Winkowski związany był z Krakowem, jego ojciec był profesorem w III Gimnazjum w Krakowie, a następnie dyrektorem V Liceum. Urodził się 23 I 1888 r. Ukończył szkołę średnią w Krakowie. W latach 1906-1914 studiował filologię polską i teologię na UJ. Święcenia kapłańskie otrzymał 29 VI 1914 r., po których objął obowiązki katechety w gimnazjum w Zakopanem, gdzie pracował do emerytury, na którą przeszedł w 1948 r. Pragnąc wychowywać młodą inteligencję katolicką, zaangażował się w organizację szkolnych sodalicyj mariańskich. Wydał dwa tomy kazań i egzort dla SM pt. *Egzort dla uczniów szkół średnich* (1917, 1919), a także cenny *Praktyczny podręcznik duszpasterstwa w szkole średniej*. Zmarł 8 VII 1951 r. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Teczka „Spuścizna po ks. Józefie Winkowskim”. Por. *Księga katecheci diecezji krakowskiej 1880-1939. Słownik biograficzny*, t. I, red. M. Gawlik, J. Szczepaniak, Kraków 2000, s. 320; M. K w a r c i ń s k a, *Ksiądz Józef Winkowski (1888-1951)*, w: *Chrześcijanie*, t. V, red. B. Bejze, Warszawa 1980, s. 196-213; Z. R o s z e k, *Szerzyiciel idei maryjnej*, w: *Chrześcijanie*, s. 213-236.

²⁶ J. W i n k o w s k i, *Nasze rekolekcje dla sodalisów*, „Pod znakiem Marji” 10(1930), nr 8, s. 224; *Kolonia wakacyjna sodalicyj*, „Pod znakiem Marji” 13(1933), nr 7, s. 130.

czasopismo „Cześć Marji”, wydawane od 1923 r. W każdym z tych związków istniało w połowie lat dwudziestych XX wieku ponad sto gniazd i około 5000 członków²⁷.

W 1922 r. generał jezuitów W. Ledóchowski powołał do życia w Rzymie Centralny Sekretariat Kongregacji Mariańskich, koordynujący działalność federacji narodowych i poszczególnych stowarzyszeń działających pod opieką zakonu. Wprowadzone w 1910 r. nowe Reguły Sodalicji, przewidujące funkcję „dyrektora” stowarzyszenia, w dużym stopniu ograniczały ich dawną autonomię²⁸. Największy rozwój sodalicji przypadł na przełom XIX i XX wieku. Czołowymi działaczami sodalicyjnymi byli w tym czasie księża Stanisław Załęski²⁹, Marian Morawski³⁰, Marcin Czermiński³¹ i Stefan Bratkowski³². Ksiądz Załęski był superiorem domu św. Barbary w Krakowie, wskrzesił Kongregację Sodalistów Maryi i w 1886 r. zorganizował pierwsze rekolekcje dla młodzieży uniwersyteckiej.

W 1886 r. założono pierwszą, nie szkolną, kongregację kupiecką w Krakowie, w 1891 utworzono także kongregację akademicką i osobną uczniów gimnazjalnych, w 1892 powołano kongregację obywateli wiejskich (ziemian) w Starej Wsi. W latach następnych powstawały już sodalicje wszystkich niemal stanów i zawodów. Strukturę sodalicji dostosowano do nowych warunków.

W odróżnieniu od sodalicji sprzed kasaty zakonu do sodalicji uczniów, będących w dużym stopniu organizacjami samorządowymi, wprowadzono bardziej centralne zarządzanie.

Na czele każdej sodalicji stanął ksiądz moderator wyznaczony przez władze kościelne i mający w kongregacji znaczne uprawnienia. Władzę księdza moderatora określały ustawy. W stosunku do poszczególnych sodalisów moderator miał absolutną władzę w ich przyjmowaniu, mianowanie urzędników niższych należało również do niego, wyżsi, tzw. konsulta, wybierani byli

²⁷ *Dzieje Sodalicji Mariańskiej*, „Cześć Marji” 4(1926), nr 2, s. 17-21.

²⁸ *List P. N. O. Generała o Sodalicyjach Marjańskich*, „Nasze Wiadomości” 7(1923), nr 31, s. 253-259; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 629-630.

²⁹ L. G r z e b i e ń, *Słownik jezuitów polskich 1564-1990*, t. XII, Kraków 1993, s. 191; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 780.

³⁰ L. G r z e b i e ń, *Słownik jezuitów polskich 1564-1990*, t. VII, Kraków 1993, s. 198-199; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 438.

³¹ L. G r z e b i e ń, *Słownik jezuitów polskich 1564-1990*, t. II, Kraków 1993, s. 174; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 111.

³² L. G r z e b i e ń, *Słownik jezuitów polskich*, t. II, s. 9; t e n ż e, *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 66.

przez sodalisów spośród przedstawionych przez moderatora kandydatów. Kapłani opiekujący się sodalicjami mieli nad nimi pełnię władzy duchowej i zarząd w sprawach materialnych. Aby moderator mógł owocnie pracować, musiał dobrze znać pracę sodalicijną, być jej oddany „całym sercem”. Moderatorzy władzę otrzymywali od biskupów ordynariuszy lub prowincjonatów i przed nimi byli odpowiedzialni. Dobierani byli do tej pracy przez zakon jezuitów. Władze zakonu zalecały, aby pamiętać, że: „Sodaliczka jest wyższą szkołą życia duchowego – Moderator zaś ma być w niej mistrzem”. Na zjeździe moderatorów w Budapeszcie napominano, że: „O jednej rzeczy pamiętać musimy koniecznie w kierowaniu Sodaliczką, tą szkołą Marji: oto – duch w niej ma panować wybitnie marjański, nie tylko już wśród kierowanych, ale i przede wszystkim – wśród kierujących”³³.

Z wyboru pochodził jedynie wydział, czyli „konsulta”, który wybierał z kolei kandydatów na sodalicyjne urzędy, ustanawiał zwyczajowe prawa sodaliczki, kierował ich działalnością. Obowiązki członków wydziału były następujące: powinni być przykładem miłości Najświętszej Panny, gorliwości w pracy, często przyjmować komunię św., wiernie przestrzegać ustaw sodaliczki. Powinni szanować zdanie swojego moderatora przy prawie do własnej opinii, jednomyślnie bronić przed resztą sodaliczki moderatora, prezydenta i wydział. Byt całej sodaliczki zależy od nich, dlatego jej dobro jest najważniejsze³⁴. Wybierany prefekt (przewodniczący sodaliczki męskiej) lub prezydentka (przewodnicząca sodaliczki żeńskiej) mieli kompetencje wykonawcze, tzw. asystenci zastępowali prefekta w razie jego nieobecności oraz stanowili ciało doradcze i kontrolne. Konsultorzy mieli jedynie prawo głosu na posiedzeniach wydziału. Sekretarz odpowiedzialny był za kancelarię i brał udział w posiedzeniach wydziału. Skarbnik nadzorował fundusze. Instruktor, znający dobrze ustawy, historię i naturę stowarzyszenia, kształcił kandydatów do sodaliczki. Zebrania sodalicyjne było kilka rodzajów, podzielić je można na trzy grupy, tj. na zebrania wydziału, ogólne i sekcyjne. Zebrania ogólne dzieliły się na zwyczajne, nadzwyczajne, wyborcze i towarzyskie. Zebranie wydziału było jakby sercem całego stowarzyszenia, dlatego ważne było, aby regularnie odbywały się one w przeznaczony do tego sali³⁵.

---

³³ W. R e j o w i c z, *Konferencje o pracach w sodalicjach marjańskich i na polu kaznodziejstwa*, „Nasze Wiadomości” 6(1922), nr 28, s. 122-130; *Moderator – jego autorytet i właściwości*, „Moderator” 7(1935), z. 3-4, s. 414-423.

³⁴ *Obowiązki Wydziału Sodaliczki*, „Cześć Marji” 1(1923), nr 11, s. 144-146.

³⁵ *O organizacji życia sodalicijnego*, „Cześć Marji” 5(1927), nr 2, s. 29-30.

W obrębie wydziału powstawały sekcje zajmujące się różnymi rodzajami apostołstwa. Największe sodalicje miały maksymalnie po osiem sekcji, a przeważnie pięć: eucharystyczną, apologetyczną, misyjną, miłosierdzia i śpiewu. Powstawały pierwsze międzysodalicyjne zrzeszenia ze wspólnym sekretariatem i jednolitym kierownictwem. Na IV Zjeździe Związku w Poznaniu 7 lipca 1922 r. zatwierdzono powstanie Związku Sodalicji Mariańskiej Uczniów Szkół Średnich w Polsce. W zatwierdzonej ustawie związku sodalicji można przeczytać, że jej celem jest przede wszystkim rozszerzenie i pogłębienie akcji sodalicyjnej w Polsce, jednolite zorganizowanie jej pracy. Paragraf 20 ustawy mówił, że: „Co cztery lata Wydział Wykonawczy zwołuje ogólny Zjazd sodalicji związkowej na Jasną Górę w Częstochowie celem wzajemnego serdecznego zbliżenia się sodalisów z całej Polski i spotęgowania siły związku”³⁶.

Od tego też roku działał Krajowy Sekretariat Sodalicji Mariańskiej, dbający o utrzymanie łączności między sodalicjami, koordynujący ich działalność. Rozwijały się struktury organizacyjne: sodalicje o jednakowym profilu tworzyły związki, urządzano kursy i zjazdy. Wypracowano podstawy teoretyczne, wytyczając kierunki działalności w całym kraju³⁷.

W 1925 r. związek liczył 86 sodalicji szkolnych na terenie całego kraju, natomiast w następnym roku już 125. W Krakowie istniały w tych latach następujące sodalicje młodzieży szkolnej: Kraków I – ss. urszulanki, Kraków II – państwowe gimnazjum, Kraków III – filia państwowego gimnazjum. Jeśli chodzi o seminaria nauczycielskie, to sodalicje istniały w Krakowie przy seminarium I – państwowe, Kraków II – seminarium Świętej Rodziny, Kraków III – sodalicja Towarzystwa Szkół Ludowych³⁸.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego najbardziej prężny duszpastersko w diecezji krakowskiej był zakon jezuicki, który rozkrzewiał mającą już trzywiekową tradycję Sodalicję Mariańską, a Kraków stał się centrum ruchu wszystkich sodalicji mariańskich w Polsce³⁹. Sekretariat Sodalicji ot-

³⁶ Archiwum Prowincji Małopolskiej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie [dalej cyt.: APMTJ], Akta Sodalicji Mariańskich. Ustawa Związku SM Uczniów Szkół Średnich w Polsce, sygn. 2426, s. 251-254.

³⁷ J. R o s t w o r o s k i, *Do kwestyi sodalicyi maryańskiej w szkołach średnich*, „Sodalis Marianus” 17(1918), nr 5-6, s. 109-116.

³⁸ *Nasza statystyka*, „Cześć Marji” 4(1926), nr 1, s. 10.

³⁹ APMTJ, Statut Komitetu Sodalicji Mariańskich w Krakowie uchwalony dn. 18 maja 1925 r., sygn. 1198-XXI, s. 52; S. P i e c h, *Odnowiona diecezja krakowska w obliczu „znaków czasu” 1879-1978*, w: *Kościół krakowski w życiu państwa i narodu polskiego*, red. A. Pan-kowicz, Kraków 2002, s. 134, 142.

warto w Krakowie, a na jego czele stanął ks. Romuald Moskała. Kapłan ten od 1925 r. był wicesuperiorem domu przy kościele św. Barbary w Krakowie i otworzył przy nim Główny Sekretariat Sodalicji w Polsce. W latach 1931-1936 był naczelnym redaktorem pisma „Moderator”. Organizował kursy sodalicyjne, zjazdy moderatorów i wygłaszał liczne odczyty⁴⁰.

Sodalicja posiadała swój własny organ prasowy „Sodalis Marianus”, moderatorzy zaś swoje pismo „Moderator”. Wiele sodalicji wydawało też swoje własne pisma, roczne „Sprawozdania”, „Kalendarzyki” lub rocznicowe księgi jubileuszowe.

Poczynając od przełomu XIX/XX wieku, przemiany życia religijnego w Polsce II Rzeczypospolitej rozwijają się po linii wyznaczonej przez ewolucję stosunków w poszczególnych zaborach. Następuje wzrost religijności elity intelektualnej przy obniżeniu się przeciętnej religijności i moralności mas ludowych. Religijność inteligencji staje się bardziej świadoma i pogłębiona, ale równocześnie tradycyjne hamulce moralne ulegają rozluźnieniu. Odrodzenie religijne zaczyna się właśnie od młodego pokolenia, reprezentuje je młodzież akademicka zgrupowana w organizacjach katolickich. Ruch ten sięgał szkół średnich. Rozwój życia religijnego akademickiego na przełomie pierwszego i drugiego dziesięciolecia przedwojennego należy w dużej mierze przypisać napływowi kadry młodzieży wychowanej w kołach szkolnych organizacji. Rozwój społecznej akcji katolickiej zależny był w dużej mierze od działalności społecznych uświadomionych religijnie i pogłębionych moralnie, ważnym problemem stało się kształcenie kadr katolickich społeczników. Po I wojnie światowej jedynym ośrodkiem szkoleniowym były organizacje katolickie, zwłaszcza młodzieżowe. „Centrum duchowego odrodzenia” staje się pod koniec dwudziestolecia Jasna Góra. Pielgrzymka i śluby maryjne młodzieży akademickiej w 1936 r. pociągnęły za sobą podobne manifestacje religijne innych stanów, w 1937 r. wyróżniły się liczebnością pielgrzymki nauczycielstwa (20 tys.) i ziemian (prawie 50% ogółu)⁴¹.

---

⁴⁰ L. G r z e b i e ń, *Słownik jezuitów polskich 1564-1990*, t. VII, s. 206-207. Ksiądz Romuald Moskała kierował okresowo sodalicjami w Lublinie – 1920-1921 i Katowicach – 1927-1931. W czasie II wojny był dwukrotnie aresztowany przez gestapo. Po wojnie wznowił działalność sodalicyjną, stworzył ośrodek wychowawczy, szkołę zawodową dla młodzieży koło Bochni. Aresztowany w 1950 r. pod niesłusznym zarzutem posiadania broni, więziony we Wronkach i Rawiczu. Zwolniony warunkowo w 1954 r., zmarł w 1956 r. w Krakowie.

⁴¹ E. K o s i b o w i c z, *Sprawy Kościoła*, „Przegląd Powszechny” 54(1937), nr 7-9, s. 169-170.

Przykładowo – przed wybuchem II wojny światowej (dane z 1938 r.) sodalicje różnych stanów działały już we wszystkich większych ośrodkach miejskich i wielu wiejskich, liczyły około 20 000 członków. Były to sodalicje szkolne (kilkaset), alumnów seminariów duchownych (9), inteligencji męskiej (54), inteligencji żeńskiej miejskiej (123), pań wiejskich (23), akademików (8), akademiczek (5), nauczycielek (37), miejskie żęczyzn (8), miejskie kobiet (5), wiejskie ojców (2), wiejskie młodzieńców (2), wiejskie dziewcząt (17), miejskie panien (41), miejskie młodzieży (10), oraz pracownic (14)⁴².

Jak na tym tle ogólnym przedstawia się rozwój sodalicji uczniowskiej, pokazuje przykładowe statystyczne ujęcie przynależności do Sodalicji Mariańskiej uczniów w całym kraju. Dane dotyczą drugiej połowy lat trzydziestych XX wieku, sporządzone zostały według niepełnych sprawozdań nadsyłanych do organu „Sodalis Marianus”.

Tab. 1. Sodalicje mariańskie uczniów szkół średnich w latach 1925-1928

Liczba sodalicji	1925	1926	1927	1928
Związek Sodalicji Uczniów Szkół Średnich	118	135	156	180
Związek Sodalicji Uczennic Szkół Średnich	125	150	195	160
Razem	243	285	351	340
Sodalisi Związku Uczniów Szkół Średnich	5091	6387	7344	8180
Sodaliski Związku Uczennic Szkół Średnich	5000	5000	8110	8265
Razem	10 091	11 387	15 444	16 445

Źródło: S. B e d n a r s k i, *Sodalicje Mariańskie w Polsce w r. 1928*, „Sodalis Marianus” 28(1929), nr 3, s. 41.

Z zestawień tych wynika, że sodalicje uczniowskie rozwijały się intensywnie. Najwięcej sodalicji było zrzeszonych w Związku Sodalicji Uczniów Szkół Gimnazjalnych, było ich 180 w 1928 r. Łącznie z sodalicjami dziewcząt istniało ich 320 w całym kraju, gromadziły w swych szeregach ponad 16 tysięcy młodzieży. Liczba młodzieży w sodalicjach jest trudna do ustalenia w danym roku ze względu na płynność uczniów, kończąc szkołę odchodzili

⁴² *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 630.

z szeregów tego typu sodalicji. Część z nich w zależności od dalszej drogi życiowej przechodziła do sodalicji akademickich czy sodalicji osób dorosłych.

Żadna statystyka nie potrafi w pełni ukazać i zobrazować wewnętrznego życia młodzieży w poszczególnych sodalicjach, a to życie objawiało się w różnorodny sposób, jak np. frekwencją na zebraniach, intensywnością prac, a także duchem apostołskim. O zakresie i rozpiętości prac apostołskich, oświatowych, społecznych i charytatywnych trudno powiedzieć coś więcej na podstawie statystyki. Na pierwsze miejsce wysuwają się wszelkie zebrania i nabożeństwa, według danych w tabeli 2. w latach 1925-1928 wyglądały one następująco:

Tab. 2. Liczba zebrań i nabożeństw w sodalicjach w latach 1925-1928

Zebrania	W sodalicjach osób starszych	uczniów	uczennic
Wydziału	1173	1550	1205
Ogólnych	1912	1753	1562
Nabożeństw	1665	1291	1277

Źródło: B e d n a r s k i, *Sodalicje Marjańskie w Polsce w r. 1928*, s. 43.

Związek sodalicji uczennic w sprawozdaniu ze zjazdu poznańskiego w 1927 r. podał nieco więcej szczegółów o stanie tego związku i jego pracy. Liczył on 86 sodalicji gimnazjalnych żeńskich, 47 sodalicji seminaryjnych i 17 sodalicji szkół zawodowych. W roku 1927/28 zawiązały się 23 nowe sodalicje, 4 zawiesiły swoją działalność, a w przygotowaniu było 29, oprócz tego istniało poza związkiem kilkadziesiąt sodalicji szkolnych. W okresie tym sodalicje uczennic bardzo żywo zajmowały się ruchem misyjnym, w zjeździe poznańskim brało udział 400 delegatek. Referaty ideowe poświęcone były życiu wewnętrznemu, pracy nad wyrobieniem charakteru i zdobyciem cnót: zwłaszcza czystości, posłuszeństwa, skromności.

Drugi Związek sodalicji szkolnych dla uczniów, najstarszy ze wszystkich związków, rozwijał się bardzo prężnie, świadczy o tym tabela 3. Przy czym niektóre, dokładniejsze dane o życiu sodalicji zaczęto zestawiać w sprawozda-

niach dopiero od 1924 r., stąd trudności w dotarciu do wcześniejszych danych o życiu sodalicyj⁴³.

Tab. 3. Działalność Związku Sodalicji Uczniów Szkół Średnich w latach 1919-1928

Działalność / liczba	Rok					
	1919	1921	1923	1925	1927	1928
Sodalicyj	20	37	80	118	156	180
W diecezjach	9	12	16	20	22	22
Członków	1425	1865	3677	5091	7344	8180
Sekcji	–	42	109	127	224	253
Nabożeństw	–	–	–	874	1246	1291
Wspólnych komunii św.	–	–	–	730	1221	1308
Zebrań ogólnych	–	–	–	1225	1601	1753
Zebrań sekcyjnych	–	–	–	890	1516	1657
Posiedzeń Konsulty	–	–	–	1126	1281	1550
Egzort, wykładów, referatów	–	–	–	2800	3800	4000
Bibliotek	–	19	53	91	108	135
Książek	–	–	11 727	14 646	18 460	23 953
Nakład miesięcznika	–	1800	4200	6100	7200	8500
Rekolekcje dla maturzystów	–	–	3	4	6	5
W „Składnicy” przesyłek	–	–	–	600	907	1576
W „Składnicy” obrót: złotych	–	–	–	8298	13 600	18 423
Korespondencja prezydium	–	1191	3441	4269	6131	8979
Cał. obrót kasowy: złotych	–	–	–	32 274	54 968	114 360
Suma roczna egz. wydaw.					91 000	85 000

Źródło: B e d n a r s k i, *Sodalicyje Marjańskie w Polsce w r. 1928*, s. 45⁴⁴.

⁴³ B e d n a r s k i, *Sodalicyje Marjańskie w Polsce w r. 1928*, s. 44-45.

⁴⁴ Por. *X Sprawozdanie Wydziału Wykonawczego Związku Sodalicji Marjańskich uczniów szkół średnich w Polsce na rok szkolny 1928/29*, Zakopane 1929, s. 18-19.

Liczba sodalicji w ciągu tych kilkunastu lat istnienia wzrosła od 20 do 180, a liczba zaangażowanych w nią uczniów powiększyła się z 1425 do ponad 8 tysięcy. Młodzież męska brała udział w wielu nabożeństwach, zebraniach, egzortach, rekolekcjach, słuchała referatów, organizowała biblioteki sodalicyjne. W zestawieniu tym warto zwrócić uwagę na całkowity obrót kasowy związku, wynoszący 114 360 zł, taką sumą obracał najuboższy związek, bo uczniów gimnazjalnych. Związek ten podjął inicjatywę utworzenia kolonii w Mszanie Dolnej, zakupiono na ten cel 150 morgów lasu za 50 000 zł, prowadzono zbiórkę na budowę budynków tejże kolonii, licząc na wsparcie ze strony społeczeństwa. Podjęto także sprawę reorganizacji Związku sodalicji młodzieżowych. Pierwotny statut przeznaczony był dla związku o niewielkiej liczbie sodalicji, z czasem okazał się niedogodny. Przeprowadzono zmiany według organizacji Kościoła, gdzie podstawą było pięć metropolii (gnieźnieńsko-poznańska, warszawska, wileńska, lwowska, krakowska). Utworzono oddzielną strukturę dla archidiecezji, podzielono sodalicje na 5 archidiecezjalnych związków, na czele każdej z nich stał ksiądz moderator archidiecezjalny. Każda zaś z 15 diecezji tworzyła oddzielną strukturę z księdzem moderatorem diecezjalnym na czele⁴⁵. Księża moderatorzy mieli do pomocy z pośród sodalisów wybranych prezesów diecezjalnych bądź archidiecezjalnych, tworzyli oni wspólnie Radę Naczelną Związku. Wśród poszczególnych diecezji najwyższy procent istnienia sodalicji wśród szkół średnich męskich wykazywały kolejno w roku szkolnym 1928/29: krakowska – 71%, poznańska – 64%, chełmińska – 61%, łucka i kielecka – po 24%, warszawska – 22%⁴⁶.

Związek odbywał trzy rodzaje zjazdów w każdym trzyletnim okresie, a mianowicie ogólne kongresy wszystkich członków, zjazdy delegatów sodalicji związkowych, zjazdy archidiecezjalne i diecezjalne. W 1928 r. odbył się zjazd księży moderatorów i delegatów w Lublinie, następny II ogólny kongres na Jasnej Górze, ku uczczeniu 10-lecia istnienia Związku w 1929 r.

Warto tu przypomnieć jeszcze jedną inicjatywę sodalisów podjętą na zjeździe w Wilnie w 1926 r. Sodalicje związkowe podjęły się pracy nad samoobroną młodzieży przed zepsuciem moralnym. Każdy rok takiej pracy miał mieć swoje hasło przewodnie, wokół którego skupiały się referaty i dyskusje na zjazdach, a uchwalone rezolucje stawały się programem pracy wszystkich

---

⁴⁵ J. K ł o c z o w s k i, L. M ü l l e r o w a, J. S k a r b e k, *Zarys dziejów Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 1986, s. 309-311.

⁴⁶ *X Sprawozdanie Wydziału Wykonawczego*, s. 18.

sodalicii gimnazjalnych. Do pierwszego hasła: „Bądź czystym” dołączono drugie: „Bądź obowiązkowym”. Sodalicje starały się wypełniać te zobowiązania nie tylko w obrębie swojej szkoły, ale kierując się zadaniem apostołstwa, przenosić te postanowienia na całą młodzież. Trzeci Kongres Związku Sodalicii Mariańskich Uczniów Szkół Średnich odbył się tradycyjnie na Jasnej Górze w dniach 4-5 lipca 1934 r. Związek obchodził piętnastolecie swego istnienia, uroczystość miała charakter manifestacyjny. Uczestniczył w niej arcybiskup Adam Sapieha. Księża moderatorzy i prezesi wysłuchali referatu pt. „O wyższą wartość naszych sodalicii”. Młodzież otrzymała także list z błogosławieństwem Ojca św. W sprawozdaniu po tym zjeździe ks. J. Winkowski ubolewał, że w tym okresie z istniejących ponad 250 sodalicii młodzieży męskiej przybyło na Jasną Górę tylko 112, a na 250 moderatorów przyjechało 60. Postulował, aby księża moderatorzy bardziej sumiennie zajęli się organizowaniem i zachęcaniem młodzieży do brania udziału w zjazdach⁴⁷.

Życie sodalicii powiązane było także z ważnymi wydarzeniami religijnymi w kraju. Dnia 2 lipca 1927 r. miała miejsce koronacja cudownego obrazu Matki Boskiej Ostrobramskiej w Wilnie. Na uroczystości te przybyły delegacje sodalicii i pielgrzymi z całego kraju, w tym rząd z prezydentem i premierem J. Piłsudskim na czele. Te uroczystości stały się także wspaniałą okazją do V Zjazdu Związku Sodalicii Mariańskich Uczennic Szkół Średnich w Polsce w dniach 2-4 lipca 1927 r. w Wilnie. W obradach Zjazdu wzięło udział 300 sodalisek i 40 księży moderatorów. W trakcie spotkania prezes Związku ks. Chrzęszcz złożył obszernie sprawozdanie z działalności Związku z pracy w latach 1926-1927. Ksiądz prezes zaznaczył, że pracę w sodalicii można podzielić na wewnętrzną i zewnętrzną. Ta wewnętrzna praca jest trudna do opisanie czy kontroli, składa się na nią pobożność i praktyki religijne każdej sodaliski, ale niewątpliwie jest wielka. Przekładało się to także na pracę zewnętrzną, w roku 1926 działało 145 sodalicii żeńskich, a w 1927 już 195. W organizacjach działało około 6216 sodalisek, zaś aspirantek i kandydatek 2944. Łącznie 9160 dziewcząt. Liczba sodalisek była płynna, czasami trudna do uchwycenia, bo często sprawozdania stwierdzają, że „ubyło z powodu ukończenia szkoły 1030, a przybyło w tymże roku 2164, zmarło 20”. Część sodalicii zawieszała swoją działalność, a nie zawsze informowała o tym za-

---

⁴⁷ B e d n a r s k i, *Sodalicje Marjańskie w Polsce w r. 1928*, s. 45-46; J. W i n k o w s k i, *III Kongres Związku S. M. Uczniów szkół średnich w Polsce na Jasnej Górze w dn. 4 i 5 lipca 1934 r.*, „Moderator” 6(1934), z. 2-3, s. 267-268; „Pod znakiem Maryi” 15(1934/35), nr 4, s. 10-13.

rząd. Praca sodalicyjna koncentrowała się w rozmaitych sekcjach. W prezentowanych sodalicjach sekcja eucharystyczna jest w 80 sodalicjach, należy do niej 2438 członkiń; sekcja misyjna w 40, należy do niej 992; sekcja samarytańska w 30, należy do niej 438 osób; sekcja referatowa w 20, należy do niej 516 członkiń; sekcja liturgiczna w jednej sodalicji, należy do niej 15 uczniów; sekcja zdobnictwa w 8 sodalicjach, było 130 członkiń; sekcja abstynencji w jednej sodalicji, należało do niej 15 dziewcząt; sekcja kandydatek znajdowała się w 4 sodalicjach i liczyła 38 członkiń; sekcja krajoznawcza w jednej sodalicji z 15 uczennicami. Zebrań ogólnych sodalicji było 1575, zebrań zarządu 1187, zebrań sekcyjnych 1076, zebrań towarzyskich 80, nabożeństw 958 ogólnych, ale wszystkie sodaliski uczęszczają także na nabożeństwa szkolne. Na zebrania uczęszczało regularnie 80-85% sodalisek, 58 sodalicji posiadało własne kaplice, 72 sale do zebrań, 114 bibliotekę, które liczyły łącznie 15 922 dzieł. Dzięki ofiarności księży moderatorów i składkom wydawany był miesięcznik „Cześć Marji”, w 1927 r. nakład wynosił 6000 egzemplarzy. Referat w pierwszym dniu zjazdu wileńskiego pt. „Sodalicja szkołą ideału” wygłoszony został przez sodaliskę wileńską p. Westwalewiczównę. Drugi dzień obrad rozpoczął się wysłuchaniem mszy św. w Ostrej Bramie i odczytaniem aktu sodalicyjnego poświęcenia się Matce Boskiej. Kolejny referat: „Sodaliska mężna chrześcijanka” głosił, że sodaliski winne być apostołkami dobra i miłości bliźniego, mężnymi chrześcijankami w domu, w szkole i otoczeniu. Trzeci dzień zjazdu rozpoczął się wysłuchaniem mszy św. u grobu Kazimierza Królewicza. Chór sodalisek wilnianek zaśpiewał hymny sodalicyjne: hymn sodalisów *Błękitne rozwiniemy sztandary*, hymn sodalicji wileńskiej *Bogarodzico Dziewico* i związkowy *Królowej swej*. Uczestników pożegnał arcybiskup metropolita Jałbrzykowski. Cały zjazd obradował pod naczelnym hasłem „wyrobienia pełnej indywidualności chrześcijańskiej przez doskonałą pracę sodalicyjną”⁴⁸.

Zjazdy sodalitek odbywały się corocznie w różnych miastach, drugi był w Częstochowie w 1924 r., trzeci w Krakowie w 1925 i kolejne w innych miejscowościach⁴⁹. Przykładowo, XI Zjazd Sodalicyjny uczennic odbył się w Warszawie. B. Ruczyńska wygłosiła na nim referat na temat hasła na rok szkolny 1937/38 – „Pogłębiać będę w sobie znajomość Chrystusa i Jego praw”. Kolejne referaty dotyczyły literatury religijnej, metod pracy w sodali-

⁴⁸ *Zjazd Wileński*, „Cześć Maryi” 5(1927), nr 8-9, s. 105-113.

⁴⁹ *Dwudziestotrzeci-trzydziestydrugi. Myśli i wspomnienia*, „Cześć Maryi” 10(1932), nr 5, s. 70-71.

cji, organizacji dziewcząt w tzw. orszaki, co miało ułatwiać i ożywiać pracę, a także Eucharystii i praktyk religijnych. Inicjatorem założenia orszaków był ks. J. Chrzęszcz, grupowały one młodzież jednej klasy⁵⁰.

Bardzo ważną rolę w rozwoju i wychowaniu dziewcząt i chłopców odgrywała postawa i zachowanie pracujących z nimi w szkołach nauczycieli. Takim miejscem, gdzie oddziaływano religijnie, gdzie kultywowano nabożeństwa do Panny Marii, była ówczesna szkoła i nauczyciele sodalisci. Według zaleceń ducha sodalicyjnego, np. nauczycielki powinny zaszczeniać cześć dla Marii Panny, wykorzystując do tego lekcje zwłaszcza historii, gdzie jest wiele przykładów wśród panujących, wodzów i rycerzy, powstańców walczących pod wezwaniami ku czci Panny Marii i innymi religijnymi. Zalecano, aby na lekcjach języka polskiego wykorzystywać utwory poetów i powieściopisarzy poświęcone kultowi maryjnemu. Starano się oddziaływać wychowawczo, a zwłaszcza religijnie na młodzież także na lekcjach śpiewu i katechezy⁵¹.

Warto też wspomnieć, że do formacji młodzieży żeńskiej przyczyniały się w dużym stopniu właśnie nauczycielki sodaliski pracujące w szkołach. Prężnie działał Związek Sodalicyjny Mariańskich Nauczycielek w Polsce. W roku sprawozdawczym 1933-1934 należały do tego Związku 33 sodalicyjne z ponad 1800 członkami. Jeśli chodzi o Kraków – miasto, do stowarzyszenia należało 115 nauczycielek, pracowały głównie w sekcji eucharystycznej, misyjnej i miłosierdzia. Dużą wagę przywiązywano do pozytywnego wpływu wywieranego przez nauczycielki sodaliski na ich apostołską działalność w środowisku. Wiele uwagi poświęcono zagadnieniom pedagogicznym, na spotkaniach omawiano następujące tematy: wychowanie państwowe, religijną literaturę dziecięcą, sodaliska nauczycielka jako wychowawczynie, Najświętsza Panna jako wychowawczynie, wpływ nauczycielki na młodzież, rola nauczycielki wierzącej w wychowaniu młodzieży. Nauczycielki sodaliski pomagały najuboższym dzieciom, przygotowywały do sakramentów św., organizowały pomoc materialną, kupowały pomoce szkolne, pracowały w samorządach szkolnych, urządzały przedstawienia patriotyczne i wieczornice, odczyty na cele dobroczynne, jasełka, rozpowszechniały pisma religijne, urządzały nabożeństwa majowe, obchody rocznic narodowych, a także prowadziły kursy dla analfabetów⁵².

⁵⁰ *XI Zjazd Sodalicyjny*, „Cześć Maryi” 16(1937), nr 2, s. 39-41; E. K a b a t, *Sodalicyjna formacja i apostołstwo młodzieży szkolnej w diecezji tarnowskiej*, Praga 1997, s. 6-7.

⁵¹ *Nauczycielka S. M. w pracy nad młodzieżą*, „Sodalis Marianus” 19(1920), nr 7-8, s. 103-109; Z. G a j e s k a, *Wdzięczne pole pracy dla nauczycielek*, „Sodalis Marianus” 33(1934), nr 7-8, s. 118-121.

⁵² *Związek Sodalicyjny Mariańskich Nauczycielek w Polsce. Sprawozdanie za czas od 1 lipca 1933 r. do 1 lipca 1934 r.*, „Sodalis Marianus” 34(1935), nr 6, s. 117-125.

Sodalicje mariańskie uczniów współpracowały z pokrewnymi sobie ideowo organizacjami, jak Akcja Katolicka, Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Żeńskiej i Męskiej oraz Związek Harcerstwa Polskiego. Wszystkie te ugrupowania czuły się powołane do bezinteresownej, ofiarnej służby Bogu, Ojczyźnie i bliźnim, we współpracy z Kościołem. Dlatego i zadania sodalicyj były zasadniczo zbieżne ze służebną misją Kościoła. Jednym z zadań wychowawczych sodalicyj było wszechstronne wspieranie duszpasterskiej działalności Kościoła, głównie tam, gdzie trudno było dotrzeć duchowieństwu. Sodalisi, jako aktywni apostołowie, przez swoje świadectwo, słowo, czyn, mieli wpływ na formowanie młodych ludzi w swoim najbliższym środowisku⁵³.

Warto nadmienić, że według instrukcji uchwalonej przez Episkopat Polski na posiedzeniu w dniu 5 grudnia 1934 r. sodalicyje mariańskie do Akcji Katolickiej organizacyjnie nie należały. Według słów papieża Piusa XI sodalicyje w stosunku do Akcji Katolickiej spełniały zadanie przygotowawcze i pomocnicze. Ich członkowie powinni w miarę możliwości należeć do odpowiadających im stanów stowarzyszeń Akcji Katolickiej. W myśl swych istotnych założeń sodalicyje obejmowały swą działalnością elitę. Sodalicyja kształtowała konsekwentnych katolików czynu, którzy stawali w pierwszych szeregach Akcji Katolickiej, powinni być przykładem w społeczeństwie i nadawać kierunek i oblicze jego życiu, a do tego potrzebny był nie tylko charakter, ale i gruntowne wykształcenie elit katolickich⁵⁴.

Natomiast Akcja Katolicka objęła organizacyjnie szerokie katolickie masy w nowoczesne formy czynu apostołowskiego. Sodalicyje kładły główny nacisk na wyrobienie wewnętrzne, duchowe swoich członków, a do wyrobienia tego prowadziły swoistą mariańską metodą. Sodalicyje mariańskie dzięki swej zwartej, przez wieki wypróbowanej organizacji, popierały skutecznie wszelkie zamierzenia Akcji Katolickiej. Mogły nawet do niej wstępować, jako stowarzyszenie zachowując swój ustrój organizacyjny i swą niezależność, stawały się wtedy organizacjami pomocniczymi Akcji Katolickiej⁵⁵.

Organizacją, z jaką współpracowały sodalicyje mariańskie na terenie szkół w dwudziestoleciu międzywojennym, było także harcerstwo. Twórca skautingu Baden Powell wyraźnie twierdził, że skaut jest przede wszystkim człowie-

---

⁵³ S t r z e l e c k i, *Sodalicyjne promienie*, s. 97-98.

⁵⁴ D. A m b o r s k i, *Sodalicyja szkołą dla elity katolickiej*, „Moderator” 8(1936), z. 2-4, s. 599, 603-604; S. B e d n a r s k i, *Sodalicyja a Ligi Katolickie*, „Sodalibus Marianus” 27(1927), s. 97-101.

⁵⁵ H a r r a s e r, *Katechizm Sodalicyjny*, s. 7-8; E. K o s i b o w i c z, *Sodalicyje Mariańskie a Akcja Katolicka*, „Sodalibus Marianus” 34(1935), nr 4, s. 67-72.

kiem wierzącym, a cała idea skautingu opiera się na wychowaniu religijnym. Obie organizacje chociaż charakterem odmienne, dążyły do jednego celu. Drużyny harcerskie rozrastały się bardzo prężnie, ich działalność rozwijała się po linii naczelnego prawa harcerskiego „Harcercz służy Bogu i Polsce”, ale nie wprowadzały do swych zajęć specjalnych, stałych praktyk i form religijnych. Sodalicja dawała młodzieży zgłębianie wiary. W szkołach między sodalicją a harcerstwem istniała harmonia, obie organizacje wzajemnie się dopełniały i uzupełniały w kształtowaniu charakterów młodych ludzi, którzy „wśród swoich rówieśników cieszyli się nienaganną opinią i byli lubiani przez kolegów”. Harcerze odgrywali w wielu sodalicjach wybitną rolę i nadawali rozmach całej pracy, natomiast w harcerstwie sodalisci znajdowali dużo sposobności do realizacji swych apostołskich celów⁵⁶.

Jedną z form działalności Sodalicji Mariańskiej były coroczne zjazdy w różnych miastach kraju. Pierwszy Zjazd Związku Sodalicji Mariańskiej Uczniów Szkół Średnich miał miejsce w Krakowie w dniach 2-3 lipca 1919 r. Powołano na nim Wydział Naczelny Związku, w którego skład weszło trzech księży moderatorów i trzech sodalisów prezesów⁵⁷. Wydział ten zajął się stworzeniem związku. Sodalicje, które chciały należeć do związku, musiały przyjąć uchwały zjazdu i każdego roku przysyłać sprawozdania ze swej działalności do redakcji „Sodalis Marianus”. Drugi zjazd odbył się również w Krakowie w lipcu 1920 r. Uchwalono na nim kolejne rezolucje, które posłużyły ks. J. Winkowskiemu do opracowania Ustaw Sodalicji Mariańskiej Uczniów Szkół Średnich w Polsce. Ustawy te w kolejnym roku zostały wydane i przekazane poszczególnym kongregacjom należącym do związku⁵⁸. Na zjeździe tym obecny był książę biskup krakowski Adam Sapieha, biskup krakowski A. Nowak, liczne grono księży, w tym moderatorzy dzielnicowi Sodalicji, księża Wiśniewski i Winkowski. Zjazd rozpoczął się mszą św. w kościele św. Barbary i generalną komunią św. wszystkich uczestników. Przewodnią myślą zjazdu były zadania, jakie sodalisci mają wypełniać w odrodzonej Polsce. Młodzież w referatach podnosiła sprawy działalności związku. Ta działalność Sodalicji z pola życia religijnego przenosiła się na życie szkol-

---

⁵⁶ S. D r z e w i c a, *W sprawie harcerstwa*, „Sodalis Marianus” 34(1935), nr 10, s. 354-356; W. P r z y b y s ł a w s k i, *Harcerstwo a Sodalicja*, „Pod znakiem Marji” 3(1922/1923), nr 7, s. 97-99.

⁵⁷ J. W i n k o w s k i, *I Zjazd księży Moderatorów i Delegatów Sodalicji uczniów gimnazjów z Polski w Krakowie*, „Sodalis Marianus” 18(1919), nr 7-8, s. 127-133.

⁵⁸ J. W i n k o w s k i, *Sprawozdanie Wydziału Naczelnego Związku*, „Pod znakiem Marji” 2(1921), nr 1, s. 9.

ne. Starsi udzielali młodszym kolegom pomocy w lekcjach, a tą drogą wciągali do swojego towarzystwa. Wewnątrz Sodalicji zawiązały się kółka pw. św. Dominika Sawio, Stanisława Kostki czy innych świętych. Miały one za cel pracę starszych kolegów z młodszymi, nad ich charakterem i przygotowaniem do wstąpienia w szeregi Sodalicji⁵⁹.

Trzeci zjazd odbył się w dniach 11-12 lipca 1921 r. na Jasnej Górze. Referat główny, pt. „Jak zorganizować sodalicję marjańską, aby odpowiadała wszystkim potrzebom młodego wieku?” wygłosił Lucjan Biernacki z gimnazjum w Gnieźnie. Koreferaty dotyczyły życia wewnętrznego i życia czynnego sodalisów (a zwłaszcza zwalczanie pornografii, alkoholu i tytoniu wśród młodzieży), takich tematów, jak współpraca z zrzeszeniami młodzieży pozasodalicyjnymi, akcja miłosierdzia, kółka samarytańskie, wychowanie fizyczne poprzez Sodalicję. Zjazd zakończyło zwiedzanie zabytków Jasnej Góry i konferencja księży moderatorów. Kolejne zjazdy odbyły się w różnych miastach. Piąty Zjazd Związku Sodalicji Mariańskiej Uczniów Szkół Średnich miał miejsce w Warszawie w dniach 2-4 lipca 1923 r. Główny referat wygłosił gimnazjalista ze Lwowa, Adam Łomnicki, pt. „Praca społeczna w sodalicji młodzieży”⁶⁰. Zjazd ustalił, że praca społeczna jest rzeczą ważną, ale głównym celem sodalicji jest doskonalenie siebie przez pracę wewnętrzną. „Młode” sodalicje powinny skupiać się raczej na tym dziele, a dopiero później angażować się w pracę społeczną. Po koreferatach i dyskusji odbyło się zebranie księży moderatorów, na którym wystąpił ks. J. Winkowski, mówiąc na temat pracy w sekcjach sodalicyjnych⁶¹. Szósty zjazd odbył się 2-4 lipca 1924 r. we Lwowie. Rozpoczął się nabożeństwem w katedrze, celebrowanym przez ks. arcybiskupa Twardowskiego. Referat główny wygłosił uczeń z kl. VIII Gimnazjum im. A. Mickiewicza w Warszawie na temat: „Potrzeba idei w życiu młodzieży i jej urzeczywistnienie przez Sodalicję”. Następnie odbyło się posiedzenie czterech sekcji zjazdu: do spraw sodalicji akademickiej, do spraw sodalicji nauczycielskich, spraw samoobrony moralnej (alkohol, kino, teatr), spraw organizacyjno-finansowych związku. Zjazd zamykało posiedzenie

---

⁵⁹ *II Zjazd Związku Sodalicji Marjańskich młodzieży szkół średnich w Polsce*, „Pod znakiem Marji” 1(1920/1921), nr 1, s. 9-12; R. J a b ł o Ń s k i, *Co nas młodych pociąga do Sodalicji?*, „Pod znakiem Marji” 1(1920/1921), nr 1, s. 2-6; S. C h r a m i e c, *Praca starszych nad młodszymi przez sodalicję*, „Pod znakiem Marji” 1(1920/1921), nr 3, s. 36-39.

⁶⁰ A. Ł o m n i c k i, *Praca społeczna w sodalicji młodzieży*, „Pod znakiem Marji” 4(1923/1924), nr 1, s. 6-8, 21-24.

⁶¹ *V Zjazd Związku sodalicji mariańskich ucz. szkół średnich w Polsce*, „Pod znakiem Marji” 3(1922/1923), nr 9, s. 129-130.

Wydziału Wykonawczego i zebranie plenarne, na którym referat pt. „Zadanie i rola Konsulty w sodalicji uczniów” wygłosił ks. Józef Winkowski⁶².

Oprócz zjazdów krajowych odbywały się też zjazdy diecezjalne sodalicji szkolnych męskich. Pierwszy taki zjazd odbył się w Krakowie 31 stycznia 1922 r. na zaproszenie moderatora diecezjalnego. Na spotkanie przybyli księży i prefekci (uczniowie) 9 sodalicji, 7 z Krakowa i po dwie z Myślenic i Zakopanego. Moderator diecezjalny przedstawił stan sodalicji w diecezji krakowskiej, objęły one 50% szkół średnich (11 sodalicji na 22 szkoły). Z tego w Krakowie istniało 7 sodalicji: I Sodalicja (moderator ks. dr S. Szwaja), II (ks. J. Litwin), III (ks. K. Prażmowski), IV (ks. Kulig), V (ks. J. Rychlicki), VI (ks. K. Prażmowski), VII. Obecny był także ks. J. Winkowski z Zakopanego. W trakcie obrad został wygłoszony referat pt. „Zadanie prefekta sodalicji”. Następnie wszyscy prefekci zdawali sprawozdania ze stanu swych organizacji i ich prac. W tymże roku łącznie sodalicje liczyły w diecezji 450 członków, w tym blisko 50 maturzystów. Miejscowe sodalicje krakowskie zostały zachęcane przez moderatorów do łączności przez odbywanie wspólnych nabożeństw i zebrań⁶³.

W Krakowie działała także męska sodalicja międzygimnazjalna. W roku 1920 – jak donosi sprawozdanie – znalazła się w trudnym położeniu, dlatego że znaczna część sodalisów służyła w szeregach armii polskiej, broniąc Ojczyzny. Mimo tych ważnych przeszkód okresowych młodzież licznie do niej należała; liczba sodalisów wynosiła 63, kandydatów 23, razem 86. Prefekt Antoni Czerwiński z kl. VIII wygłosił ciekawy referat pt. „Religijność Słowackiego”. Wszystkie sprawy organizacyjne mimo wojny przebiegały według planu⁶⁴.

W innych krajach również odbywały się zjazdy sodalicji mariańskich uczniów szkół średnich; chociażby w 1932 r. w Moguncji, tylko diecezja kolońska przysłała na niego 250 delegatów. Obradowano tam nad następującymi sprawami: Akcja Katolicka, o pracy wakacyjnej sodalisów i życiu eucharystycznym w sodalicji⁶⁵.

Sodalicje akademickie, które były jakby następnym etapem organizacyjnym po sodalicjach szkolnych, zauważały w trakcie dyskusji na swoich spotkaniach, co przejawiało się w wygłaszanych i opublikowanych referatach,

⁶² *Program VI Zjazdu Związku Sodalicji mariańskich uczniów szkół średnich w Polsce*, „Pod znakiem Marji” 4(1923/1924), nr 9, s. 129-130.

⁶³ *Krok naprzód*, „Pod znakiem Marji” 3(1922/1923), nr 6, s. 88-89.

⁶⁴ *Nasze sprawozdania i listy*, „Pod znakiem Marji” 1(1920/1921), nr 8, s. 133.

⁶⁵ *Wiadomości*, „Cześć Marji” 10(1932), nr 5, s. 88.

że mimo bujnego rozkwitu sodalicji gimnazjalnych, po maturze i wstąpieniu na uniwersytet sodalisci rezygnowali z działalności sodalicyjnej. Tak było na początku lat dwudziestych, w 1922 r. nie istniały sodalicje studenckie na trzech uniwersytetach – we Lwowie, Lublinie i Wilnie. Słabo rozwijały się w Krakowie, Poznaniu i Warszawie. Te trzy ostatnie uczelnie skupiły zaledwie 70 studentów w sodalicjach. Według zaś sprawozdań w latach 1919-1922 opuściło szkoły średnie 759 sodalisów maturzystów. Młodzież pochłaniało wolne życie akademickie i nowe ideologie, stowarzyszenia, co w wielu wypadkach doprowadzało nawet do odchodzenia od Kościoła. Czwarty Zjazd Związku Sodalicji Szkolnych nakładał wręcz obowiązek na maturzystów wstępowania w przyszłości w szeregi sodalisów akademików⁶⁶. Sami akademicy postulowali ściślejszy kontakt z młodzieżą gimnazjalną, a także sodalicjami panów. Organizowali serie prelekcji i referatów dla uczniów, co było dobrym sposobem poznania młodszych sodalisów, a po ich wstąpieniu na uniwersytety łatwo było ich wyłowić i zachęcić do dalszego włączania się w nurt akademicko-sodalicyjny. Sodalicje akademickie podejmowały spory wysiłek, aby przejąć sodalisów maturzystów, organizowały liczne odczyty w sodalicjach gimnazjalnych w miastach uniwersyteckich i na prowincji. Akademikom z mniejszych miejscowości zalecano odwiedzać swoje gimnazja i nawiązywać kontakty ze swoimi sodalicjami. Starano się o to, aby przy każdym krakowskim gimnazjum, a także w niektórych zamiejscowych istniał „swoj” stały delegat. Urządzano dla sodalisów abiturientów specjalne spotkania towarzyskie. Aby ich łatwiej „wychwytywać” na uniwersytecie, korzystano z wykazów sodalisów absolwentów nadsyłanych przez ks. J. Winkowskiego⁶⁷. Myśl sodalicyjna sięgała w rozważaniach akademików dalej, postulowano nawiązywanie kontaktów z sodalicjami panów, wysyłano w każdym roku listy absolwentów uniwersytetów z adresami do Związku Sodalicji Inteligencji Męskiej. Właśnie akademicy starali się też dbać o życie towarzyskie, organizować akademie jednoczące środowisko uniwersyteckie z sodalicjami mariańskimi gimnazjalistów i panów⁶⁸.

---

⁶⁶ *Sprawozdanie. IV Zjazd Związku w Poznaniu w dniach 6, 7 i 8 lipca 1922 roku*, „Pod znakiem Marji” 3(1922/1923), nr 1, s. 1-3.

⁶⁷ AU KUL, Z. W o ś k o w i a k, *Sodalicja Mariańska Akademików w Krakowie w latach 1918-1939*, Lublin 1989, mps, s. 59.

⁶⁸ J. G e r s t e n b e r g e r, *Stosunek Sodalicji Mariańskiej Akademików do Sodalicji Szkół Średnich i Inteligencji Męskiej*, „Biuletyn Związku Sodalicji Akademików w Polsce” 1928, nr 4, s. 6-7; K. Z i e l i Ń s k i, *O łączności Sodalicji gimnazjalnych z Sodalicjami akademickimi*, „Biuletyn Związku Sodalicji Akademików w Polsce” 1930, nr 9, s. 11-14.

Najstarszą sodalicją akademicką w Polsce była sodalicja krakowska, założona w 1891 r.; w roku 1922 liczyła 50 członków⁶⁹. Ta kongregacja akademicka pracowała dobroczynnie na rzecz młodzieży ubogiej gimnazjalnej Krakowa. W roku akademickim 1898/99 z inicjatywy o. W. Bratkowskiego utworzyła rodzaj herbaciarni w Krakowie dla biednej młodzieży. Herbaciarnię otwarto przy klasztorze ss. Felicjanek, gdzie w godzinach 7-8 można było dostać garnuszek mleka i dwie bułki. Z pomocy tej korzystało około 100 uczniów dziennie. Studenci pracujący w herbaciarni opiekowali się uczniami, pomagali im w nauce, organizowali pomoc lekarską, zabierali na wycieczki, odwiedzali na stancjach, starając się także zwrócić uwagę na ich moralne wychowanie. Studenci organizowali odczyty, zbiórki na wiecach katolickich, kwesty od osób prywatnych na rzecz tej działalności. W roku 1908/09 zmieniono nazwę herbaciarni na „sekcję opieki nad ubogą młodzieżą szkolną”. Ofiarami tę działalność wspierali także ks. kardynał Puzyna, hrabia Tarnowski, panie z Polskiego Związku Niewiast Katolickich i wiele innych osób⁷⁰.

Sodalicje szkolne prowadziły różnorodną działalność. Jedną z form samokształcenia i doskonalenia sodalisów były referaty wygłaszane na spotkaniach. W sprawozdaniu I gimnazjum krakowskiego czytamy, że odczyty w 1923 r. dotyczyły oświecenia obywatelskiego sodalisów w duchu katolickim. A to – przykładowo – ich tematyka: „o potrzebie pracy w naszym społeczeństwie, mętne pojęcie naszej inteligencji o religii katolickiej, stosunek Kościoła do państwa, stosunek naszej konstytucji względem Kościoła, dlaczego Kościół nie popiera stronnictw lewicowych, jak czytać gazety, jak się uczyć, brak oświecenia religijnego”. Ponieważ część młodzieży nie uczęszczała na te odczyty, 9 członków wykluczono z tej sodalicji⁷¹.

Kilka lat później ks. J. Winkowski zalecił główną problematykę referatów przygotowywanych na spotkania sodalicyjne. Podzielone zostały na trzy grupy tematyczne:

1. Religijne: Kościół i jego znaczenie, Wiedza a Kościół, Wiara i nauki przyrodnicze, Idea zakonna, jej doniosłość i znaczenie dla świata, Radość myśli chrześcijańskiej, Współczesne niebezpieczeństwa religijne, Kościół a dobrobyt, Nieomyślność Kościoła, Bóg w przyrodzie, Modlitwa i kult katolicki, Bóg a zło w świecie, Kult Najświętszej Panny w Polsce.

⁶⁹ *Nasze sprawozdania*, „Pod znakiem Marji” 3(1921/1922), nr 1, s. 15-16.

⁷⁰ M. G ł ą b, *Akademickie Sodalicje Mariańskie w Polsce*, Lwów 1928, s. 19-20, 29; *Herbaciarnia – dzieło dobroczynne Kongregacji akademickiej w Krakowie*, „Sodalis Marianus” 1(1901/02), nr 2, s. 67-71.

⁷¹ *Nasze sprawozdania*, „Pod znakiem Marji” 3(1921/1922), nr 1, s. 14.

2. Społeczne: Młodzież a polityka, Sprawa żydowska w Polsce, Potrzeba pracy, Szkoła pracy społecznej, Socjalizm a Kościół, Znaczenie i potrzeba organizacji, Katolicka akcja społeczna, Potęga osobistości w działaniu społecznym, Praca społeczna młodzieży, Rodzina w pojęciu chrześcijaństwa a socjalizm, Demokracja a katolicyzm, O miłości Ojczyzny.

3. Sodalicyjne: Co nam w młodości daje Sodalicja? Co nam da Sodalicja w przyszłości? Sodalisi jako prawdziwy patriota, Sodalisi przyszły obywatel, Sodalicje akademickie a uczniowskie, O życiu wewnętrznym Sodalicji, O apostołstwie przez Sodalicję, Wesołość i rozrywki w Sodalicji, Akcja miłosierdzia w Sodalicji, Sodalicja a ideały chrześcijańskie, Sodalicja a młodzież polska⁷².

Ta podstawowa propozycja była uzupełniana referatami zalecanymi przez zjazdy i potrzeby bieżące każdej sodalicii. W sodalicii Gimnazjum św. Jacka w Krakowie w roku szkolnym 1922/23 wygłoszono także referaty poświęcone misjom katolickim, analizie Pisma Świętego, psychologii nawrócenia. Na interesujący odczyt z problematyki kulturalnej sodalisi zaprosili prof. Tadeusza Cybulskiego, nauczyciela rysunków, który mówił o nowych nurtach w malarstwie polskim i światowym⁷³.

Szczególnie uroczystości w sodalicach gimnazjalnych obchodzono dzień patrona danej sodalicii. Sodalicja VI w Krakowie obchodziła ten dzień 13 listopada, dzień św. Stanisława Kostki, patrona tego gimnazjum i sodalicii. W 1921 r. po odprawieniu mszy św. w kaplicy szkolnej, której przewodniczył ks. Meus, sodalisi przygotowali uroczysty wieczorek w sali katolickiego Domu robotniczego⁷⁴.

Patronem sodalicii II Szkoły Realnej był św. Kazimierz. Sodalicja w tej szkole powstała na kilka lat przed I wojną światową, założona przez ks. prałata Podwina. Po przerwie wojennej zorganizował ją na nowo moderator ks. Kazimierz Prażmowski. Członków kandydatów w roku szkolnym 1920/21 było 35. Zebrania miesięczne odbywały się w sali połączonych sodalicii krakowskich. Dnia 5 marca 1921 r. sodalicja ta wspólnie z sodalicją prywatnego Gimnazjum Realnego im. prof. Jaworskiego brała udział w uroczystym zebraniu na cześć św. Kazimierza. Orkiestra smyczkowa, zorganizowana przez sodalistę Cz. Gustawa, zagrała hymn *Omni die*. Odczyt wygłosił prefekt

---

⁷² *Kalendarzyk Związku Sodalicii Mariańskich Uczniów Szkół Średnich w Polsce na rok szkolny 1926/27*, Zakopane 1926, s. 48-50.

⁷³ *Sprawozdanie dyrekcji państwowego gimnazjum św. Jacka w Krakowie za rok szkolny 1922/23*, Kraków 1923, s. 26-27.

⁷⁴ *Nasze sprawozdania*, „Pod znakiem Marji” 3(1921/1922), nr 5, s. 77-78.

sodalicii gimnazjum A. Chrząszczkiewicz pt. „O życiu i ideałach św. Kazimierza”. Po czym nastąpiła recytacja hymnów do św. Kazimierza. Na zakończenie odśpiewano hymn *Boże coś Polskę*⁷⁵.

Kultywowano także uroczystości kościelne. W Gimnazjum VIII w listopadzie 1932 r. sodalisci przygotowali uroczystość ku czci zmarłych, na którą złożyło się „przemówienie moderatora, odegranie fragmentów «Dziadów» A. Mickiewicza i referat. Uroczystość zakończyła minuta milczenia i modlitwa za zmarłych członków sodalicii, poległych w wojnie żołnierzy i wielkich synów Polski”⁷⁶.

Spotkania sodalicyjne miały również często charakter rekreacyjny. I tak grono sodalisów (Kraków III) z prywatnego Gimnazjum Realnego im. prof. Jaworskiego i II Szkoły Realnej po mszy św. w katedrze na Wawelu w maju 1922 r. wyruszyło pod przewodnictwem ks. moderatora Prażmowskiego na wycieczkę kolejowo-pieszą do Czernej. Sodalisci zwiedzili najpierw klasztor i kościół Karmelitów bosych, zabytek barokowy z połowy XVII wieku. Następnie na leśnej polanie odbyli posiedzenie ogólne, którego częścią był referat sodalisa Türkotta o kulcie Najświętszej Panny Marii u Mickiewicza. Po posiłku nastąpiły zabawy towarzyskie, które przerwał deszcz, chłopcy pośpiesznie zbudowali szałas i pod jego osłoną spędzili czas na opowiadaniach i czytaniu książki, wieczorem wycieczka wróciła do Krakowa⁷⁷.

Należy nadmienić o wpływie wychowawczym działalności Sodalicii Mariańskiej na całą młodzież w danej szkole, tam gdzie istniały sodalície, prawie się nie zdarzało, aby młodzież uciekała z lekcji lub okłamywała profesorów. Wszelkie uroczystości szkolne, działalność skautów, kółek, organizacja wieczornic i wycieczek opierała się na udziale sodalisów, bo byli to zazwyczaj najzdolniejsi i najpracowitsi uczniowie w szkole. Młodzież ta kończąc studia uniwersyteckie w przyszłości, jako inteligencja miała za zadanie oddziaływać swym przykładem na społeczeństwo⁷⁸.

Jeśli chodzi o Sodalicję Mariańską uczennic, była organizacją wybitnie wychowawczą. Jej założenia i cele, metody pracy zmierzały do wyrobienia światłych, dzielnych, pobożnych niewiast katolickich. Ideał Polki-katoliczki to cel, jaki sodalícia wskazuje swoim członkiniom. W ustawach jej wpisano,

⁷⁵ *Nasze sprawozdania i listy*, „Pod znakiem Marji” 1(1920/21), nr 9, s. 161.

⁷⁶ *Sprawozdanie Dyrekcji VIII Państwowego Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego im. Augusta Witkowskiego w Krakowie za rok szkolny 1913/23*, Kraków 1933, s. 41.

⁷⁷ *Nasze sprawozdania*, „Pod znakiem Marji” 3(1921/1922), nr 1, s. 28.

⁷⁸ A. R a d z i s z o w s k i, *Co pragniemy zdziałać przez Sodalicję Mariańską – dziś i w przyszłości?*, „Pod znakiem Marji” 1(1920/1921), nr 1, s. 20-25.

że dąży do wychowania „świątłych i dzielnych niewiast katolickich, świadomych wyznawanych zasad i konsekwentnych w życiu, by przez nie podnieść całe społeczeństwo”. Program pracy sodalicyjnej miał dwa kierunki, przede wszystkim pogłębianie znajomości nauki katolickiej i działalności Kościoła, a także przygotować dziewczęta do stosowania zasad wiary w życiu osobistym, szkolnym, rodzinnym, towarzyskim i społecznym. Organem prasowym Sodalicii Uczennic Szkół Średnich było czasopismo „Cześć Marji”. Pierwszy jego zeszyt został wydany w styczniu 1923 r., redaktorem był ks. Józef Chrząszcz⁷⁹, który w latach 1922-1926 prowadził redakcję. Po nim ks. Franciszek Marlewski do września 1929 r., a następnie ks. Jan Kruppiak. Związek Sodalicii Uczennic Szkół Średnich zintensyfikował swą działalność poprzez prace w tzw. orszakach sodalicyjnych. Były to grupy sodalisek, złożone z 3-8 uczennic, które były w stałym kontakcie z sobą w codziennym życiu szkolnym, spotykały się przynajmniej raz w tygodniu na wspólnych modlitwach, czytaniu referatów, artykułów z różnych pism, dyskusowaniu o sprawach Kościoła i życiu codziennym szkoły, pracy religijno-społecznej we własnym środowisku. Sodaliski współpracowały z innymi organizacjami na terenie szkoły. Stowarzyszenie widziało także ważne zadania i misję dla dziewcząt byłych sodalisek, które kończyły szkołę i przygotowywały się do dalszych etapów życia. Zadaniem sodaliski po opuszczeniu sodalicii szkolnej było umacnianie w sobie nadal jej wpływów. W domu sodaliska musiała być dobrym duchem dla wszystkich, jej praca miała wyręczać rodziców, pomagać rodzeństwu. Równocześnie codziennie powinna starać się znaleźć chwilę czasu na wewnętrzne skupienie, czytania duchowe, niektóre ustawy przeznaczały na to 15 min. dziennie. W każdym miesiącu zalecano sodaliskom przystępowanie do spowiedzi i komunii św. Sodaliska nie powinna według zaleceń towarzystwa stronić od ludzi, mogła chodzić do teatru i do kina, o ile będzie pewna wartości moralnej filmu, na bal, ślizgawkę i polowanie, ale nigdy nie pozwoli sobie na rozrywkę, o której może się domyślać, że nie jest moralną.

Sodaliski w miarę możliwości i czasu brały jak największy udział w pracy społecznej. Rozległe horyzonty działalności istniały w takich dziedzinach, jak: praca dobroczynna, nauczycielstwo, doskonalenie i prowadzenie rozmaitych gałęzi przemysłu kobiecego, prowadzenie wzorowych gospodarstw⁸⁰.

---

⁷⁹ Ksiądz Józef Chrząszcz zmarł 1 VIII 1935 r. w Tarnowie. „Moderator” 7(1935), z. 5, s. 453-456.

⁸⁰ *Sodaliska po ukończeniu szkoły średniej*, „Cześć Marji” 2(1924), nr 6, s. 87-90; J. C h r z ą s z c z, *Metoda pracy w Sodaliciach Uczennic Szkół Średnich*, „Moderator” 6(1934), z. 5, s. 289-293.

Według np. sprawozdania z gimnazjum dla dziewcząt sióstr urszulanek w Krakowie za rok 1931, wydział sodalicyjny na każdy miesiąc wyznaczał członkiniom pewne „prace” doskonalące charakter i zachowanie. Tematy tej „pracy” to: dobroć względem otoczenia, sumiennosc w przygotowywaniu się do lekcji, sumienna praca w sekcjach, zrobienie codziennie komuś przyjemności, zachowanie godności dziecka Marii, niemówienie o nikim nic złego, spokojne i pogodne znoszenie przykrości, przeciwdziałanie smutkowi wśród otoczenia. W każdą sobotę sodaliski w kapliczce odmawiały godzinki do Najświętszej Marii Panny, w maju śpiewały pieśni do Matki Boskiej. W listopadzie 1929 r. znaczna część sodalisek brała udział w archidiecezjalnym zjeździe sodalicyjnym. W grudniu Sodalicja Mariańska urządziła przedstawienie pt. *Maria Virgo*, a dochód przeznaczono na misje urszulańskie w Charbinie. Działały w tej Sodalicji 3 sekcje: eucharystyczna, społeczna i misyjna⁸¹.

Duży nacisk położono na rozwój działalności misyjnej. Dziewczęta działały w kółkach misyjnych, np. w latach 1936-1938 takich kółek było od 36 do 45. Zbierano składki na cele misyjne, wygłaszano referaty dla ogółu młodzieży i dla starszych, odbywały się też akademie i poranki misyjne, odprawiano nabożeństwa w intencji misji. Zbierano w tej intencji zużyte znaczki pocztowe, w roku 1937/38 zebrano 435 134, a w kolejnym roku 1938/39 – 295 767 sztuk znaczków. Misyjna Akcja Znaczkowa w Krakowie za sprzedane znaczki miała zamiar wybudować seminarium dla krajowców w Rodezji. Rzadkie i cenne znaczki sprzedawano filatelistom, z innych wyrabiano pomysłowe tapety i obrazki, uzyskując w ten sposób dochody na ten cel. Kółka zbierały także różańce, medaliki, szkaplerze, obrazki święte, makulaturę i butelki, a dochód z ich sprzedaży przeznaczały na misje⁸².

Praca charytatywna i dzieła miłosierdzia stanowiły najpiękniejszą i budującą kartę sodalicyjnej historii. Praca charytatywna była obowiązkiem objętym odpowiednimi przepisami. Już pierwsza bulla Grzegorza XIII, erygująca rzymską sodalicję, wspomina o uczynkach miłosierdzia chrześcijańskiego praktykowanych w sodalicjach, a w szczególności wymienia: odwiedzanie ubogich chorych czy to w szpitalach, czy też w prywatnych domach, odwiedzanie więźniów i godzenie zwaśnionych. Do tych dzieł miłosierdzia papież przywiązywali łaski kościelne, jak odpust jednego roku. Wszystkie pisma Stolicy

⁸¹ „Cześć Maryi” 9(1931), nr 5, s. 119.

⁸² *Nasza praca dla misji. Uboczna pomoc dla misji*, „Cześć Maryi” 17(1938/39), nr 8, s. 139; nr 9, s. 172-173.

Apostolskiej dotyczące Sodalicji Mariańskiej podnosiły znaczenie i charytatywną działalność Sodalicji, był to rodzaj świętego dziedzictwa, którego sodalicje nie mogły zaniedbywać⁸³.

Na przykład sodalicja uczennic w Krakowie w 1918 r. oddała 280 sztuk sporządzonej odzieży dla sierotek w Zakładzie Dzieciątka Jezus⁸⁴. Sodalicja działająca w gimnazjum i liceum ss. urszulanek w Krakowie wg sprawozdania z 1922 r. „prowadzi antykwarię zakładową, sklepik przyborów piśmiennych (dochód z niego na cele dobroczynne). Urządza raz w roku loterię na cele dobroczynne i «gwiazdkę» dla biednych dzieci, w roku 1921 dała na nią prawie 30 tysięcy marek w pieniądzach i prawie drugie tyle w materiałach. Ponadto sekcja społeczna podejmuje prace przygodne, np. robienie ubrań i bielizny dla ubogich, wspieranie różnych dzieł dobroczynnych”⁸⁵. Sodalicje szkolne mniej zajmowały się działalnością charytatywną w szpitalach czy domach opieki ze względu na młodociany wiek i szkolne obowiązki uczniów.

Sodalicja dziewcząt w Szkole Ekonomiczno-Handlowej w Krakowie działała prężnie w 1932 r., wygłoszono tam referaty na temat: o poznaniu siebie, wady główne, temperamenty: sangwiczny, choleryczny, melancholijny, flegmatyczny, co nas interesuje (sposrżone wady i słabości młodzieży żeńskiej), sodaliska na wakacjach. W trakcie akademii ku czci Najświętszej Panny Niepokalanej wygłoszono referat: „Niepokalana wzorem dla sodaliski”. Referaty były także wygłaszane w sekcjach eucharystycznej i misyjnej. Uczennice zorganizowały opłatek i pożegnanie opuszczających szkołę i sodalicję, wycieczki do Częstochowy, Kalwarii Zebrzydowskiej i Czerny. W sekcji eucharystycznej członkinie odbywały codzienną adorację indywidualną i comiesięczną wspólną, słuchały mszy św. raz w tygodniu. Na misje sodaliski zebrały 25 zł, 9000 znaczków i jeden kg staniolu. Ofiarowały za misje 250 mszy św. i 58 komunii, sprzedawały pocztówki misyjne. W bibliotece wypożyczono 1315 książek, które czytało 125 uczennic. Chór sodalicyjny śpiewał na nabożeństwach szkolnych⁸⁶.

W lipcu 1922 r. w Częstochowie odbył się I Zjazd Sodalicji Mariańskich Uczennic Szkół Średnich. Zjazd ten powołał do życia związek sodalicyjny, uchwalił ustawę sodalicyjną i statut związku, zobowiązał władze związku do wydawania czasopisma „Cześć Maryi”. Drugi zjazd odbył się w 1924 r.

⁸³ *Działalność charytatywna a Sodalicje*, „Moderator” 6(1934), z. 1, s. 161-163.

⁸⁴ *Ze spraw Sodalicyjnych*, „Sodalis Marianus” 17(1918), nr 3-4, s. 45.

⁸⁵ APMTJ, Akta Sodalicji Mariańskich, sygn. 1198-I, s. 165.

⁸⁶ *Sprawozdania*, „Cześć Maryi” 10(1932), nr 5, s. 89.

w Częstochowie, trzeci w 1925 r. w Krakowie, czwarty w 1926 r. w Warszawie, piąty w 1927 r. w Wilnie, szósty w 1928 r. w Poznaniu, siódmy w 1930 r. we Lwowie. Ósmy jako Zjazd Dziesięciolecia odbył się w Częstochowie. Zjazdy te stworzyły nowoczesny ruch mariański wśród uczennic szkół średnich, na zjazdach spotykały się sodaliski z najodleglejszych stron Polski, zapoznawały się ze swoimi odrębnościami regionalnymi, uczyły się je cenić. Zjazdy rzucały hasła, wskazywały sodalicjom jednolity kierunek w pracy, jednoczyły je duchowo w służbie Kościoła i Ojczyzny. Przez dziesięć lat prezesem związku był ks. Józef Chrzęszcz. Administratorem i skarbnikiem związku był od 1926 r. ks. Bolesław Cizak. W 1927 r. utworzono osobną centralę misyjną, której pierwszym kierownikiem był ks. Kiciński⁸⁷. Dwunasty Zjazd Sodalicji Uczennic Szkół Średnich odbył się we Lwowie w dniach 8-30 czerwca 1938 r. W 1939 r. odbył się kolejny, a zarazem ostatni w wolnej Polsce w Warszawie⁸⁸.

W dniach 1-2 lipca 1932 r. miał miejsce w Częstochowie wspomniany już Zjazd Dziesięciolecia (VIII Zjazd Delegatek Sodalicji), młodzież żeńska przygotowywała się do zjazdu pod hasłem „Bądź koleżeńska”. Kolejną ciekawą i bardzo potrzebną inicjatywą sodalicyjną była pomoc dla niewidomych. W roku szkolnym 1937/38 Sodalicja Mariańska Uczennic Szkół Średnich rozpoczęła opiekę nad niewidomymi, inicjatywa polegała na zakupie tablic braille’owskich i przepisywaniu książek dla niewidomych⁸⁹.

Młodzież należąca do Sodalicji Mariańskiej, według zaleceń władz związku, nie powinna brać udziału w żadnej działalności czynnej politycznej, na spotkaniach sodalicyjnych nie powinno dochodzić do dyskusji politycznych. Młodzież szkół średnich, jako przyszła inteligencja kraju, a więc ta część społeczeństwa, która w przyszłości ma objąć odpowiedzialne stanowiska, musiała wyrobić sobie poglądy na sytuację w kraju i za granicą. Uważano, że powinna skupić się przede wszystkim na nauce, poznawać zasady parlamentaryzmu, historii politycznej, ale nie angażować się w przynależność do stronnictw politycznych, na to przyjdzie czas po osiągnięciu dorosłości. Ostrzegano młodzież sodalicyjną przed agitacją różnych stronnictw politycznych⁹⁰.

⁸⁷ *Regnum Marianum. Dziesięć lat wielkiej wspólnoty mariańskiej*, „Cześć Maryi” 10(1931/1932), nr 10, s. 169-170.

⁸⁸ „Cześć Maryi” 17(1938/39), nr 8, s. 160-163.

⁸⁹ „Cześć Maryi” 17(1938/39), nr 2, s. 48-49.

⁹⁰ J. S z c z e n i o w s k i, *Młodzież a polityka*, „Pod znakiem Marji” 1(1920/1921), nr 9, s. 147-150.

Ale trzeba nadmienić, że ruch sodalicyjny poruszał jednak tematy polityczne, był zdecydowanie antysocjalistyczny, co też w okresie powojennym było m.in. jedną z przyczyn delegalizacji ruchu sodalicyjnego. Zalecano sodalisom, stosownie do apelu papieża Piusa XI, dokładne zapoznanie się w roku szkolnym 1937/38 z encykliką *O bezbożnym komunizmie* w celu skutecznego zwalczania „tego największego niebezpieczeństwa grożącego światu, Kościołowi i w szczególności Ojczyźnie”. Młodzież sodalicyjna według zarządzeń Związku miała poznać zgubne skutki socjalizmu i je zwalczać⁹¹. Także na zebraniu plenarnym sodalicji prowincji kościelnej krakowskiej wygłoszono referat „Sodalicja Mariańska jako ośrodek przeciwdziałania prądom komunistycznym”. Referat ten dla 50 delegatów i 200 sodalisów ze szkół krakowskich wygłosił A. Michałowski, maturzysta Gimnazjum Państwowego im. Króla Jana Sobieskiego z Krakowa. W bieżącej, codziennej pracy sodalicji były tym zagadnieniom poświęcone także osobne referaty. W Gimnazjum V w Krakowie w 1915/16 r. młodzież z sodalicji starszych przygotowała następujące referaty na zebrania sodalicyjne: Z. Kolankowski z kl. VII – „Bolszewizm”, T. Palmirach – „Kościół a bolszewizm”, a A. Bielański z kl. VII – „Prześladowanie katolików w Rosji bolszewickiej”. Sodalis nie byli obojętni na sytuację polityczną panującą w sąsiednich państwach, wyrazem tego była tematyka wystąpień, która miała za zadanie wyjaśnić wszelkie wątpliwości czy niepokoje młodzieży. I tak chociażby uczeń kl. VIII Z. Jaglarz z IV Gimnazjum w Krakowie w 1930 r. wygłosił referat na temat: „Fałszyzm w świetle nauki Kościoła”⁹².

W Krakowie pod koniec okresu II Rzeczypospolitej pracowało 11 państwowych gimnazjów i liceów, z których niektóre miały wysoki poziom nauczania. Do nich należały gimnazja św. Anny (B. Nowodworskiego), św. Jacka, Jana Sobieskiego, Witkowskiego. Jest rzeczą charakterystyczną, że w latach trzydziestych w Krakowie spośród tych szkół tylko trzy były szkołami żeńskimi. W tej sytuacji żeńskie szkoły prywatne, wśród nich także kilka szkół o charakterze świeckim, cieszyły się popularnością. Prywatnych gimnazjów

---

⁹¹ K a b a t, *Sodalicyjna formacja i apostołstwo młodzieży szkolnej*, s. 29.

⁹² „Cześć Maryi” 16(1937), nr 1, s. 15; *XVIII Sprawozdanie Wydziału Wykonawczego Związku Sodalicyj Mariańskich uczniów szkół średnich w Polsce za rok szkolny 1936/37*, Zakopane 1938, s. 4; *XII Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum IV im. H. Sienkiewicza w Krakowie za rok szkolny 1929/30*, Kraków 1930, s. 90; *XIII Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum IV im. H. Sienkiewicza w Krakowie za rok szkolny 1930/31*, Kraków 1931, s. 51.

i liceów było 16 (w tym 7 szkół żeńskich), państwowych szkół zawodowych 11 i prywatnych zawodowych 8⁹³.

W gimnazjach państwowych i prywatnych w roku szkolnym 1936/37 w Krakowie według sprawozdania ks. J. Winkowskiego istniało 12 sodalicji. Kraków III Sodalicja w Państwowym Seminarium Nauczycielskim im. ks. W. Piramowicza, w związku z likwidacją seminariów nauczycielskich, uległa likwidacji, a ksiądz moderator przeszedł do sodalicji I w Krakowie.

Kraków I. Sodalicja w Gimnazjum Państwowym I im. Nowodworskich. Moderatorem był ks. Jan Mazanek; w roku szkolnym 1936/37 liczyła 78 członków.

Kraków II. Sodalicja w Gimnazjum Państwowym IX im. Hene-Wrońskiego. Moderatorem był ks. Roman Miszka; w roku szkolnym 1936/37 liczba członków wzrosła do 107.

Kraków IV. Sodalicja w Szkole Przemysłowej. Moderatorem był ks. Franciszek Gabryl; liczyła 36 członków.

Kraków V. Sodalicja w Gimnazjum Państwowym IV im. H. Sienkiewicza. Moderatorem był ks. dr Józef Rychlicki; liczyła 168 członków.

Kraków VI. Sodalicja w Gimnazjum Państwowym III im. J. Sobieskiego. Moderatorem był ks. dr Stanisław Meus; liczyła 171 członków.

Kraków VII. Sodalicja w Gimnazjum Państwowym II im. św. Jacka. Moderatorem był ks. dr Franciszek Madeja; liczyła 56 członków.

Kraków VIII. Sodalicja w Gimnazjum Państwowym VI im. T. Kościuszki. Moderatorem był ks. dr Stanisław Szwaja; liczyła 50 członków.

Kraków IX. Sodalicja w Gimnazjum Państwowym VII im. Witkowskiego. Moderatorem był ks. dr Eugeniusz Florkowski; liczyła 90 członków.

Kraków X. Sodalicja w Gimnazjum Państwowym V im. J. Kochanowskiego. Moderatorem był ks. dr Jan Szymeczko; liczyła 32 członków.

Kraków XI. Sodalicja w Komunalnej Szkole Ekonomiczno-Handlowej. Moderatorem był ks. dr Eugeniusz Król; liczyła 23 członków.

Kraków XII. Sodalicja w Gimnazjum Prywatnym im. S. Jaworskiego. Moderatorem był ks. Roman Miszka; liczyła 33 członków.

Kraków XIII. Sodalicja w Gimnazjum Prywatnym XX. Pijarów. Moderatorem był ks. Tytus Suliga; liczyła 41 członków⁹⁴.

---

⁹³ *Kraków stary i nowy. Dzieje kultury*, red. J. Bieniarzówna, s. 378; Z. R u t a, *Prywatne szkoły średnie ogólnokształcące w Krakowie i województwie krakowskim w latach 1932-39*, Kraków 1990, s. 120.

⁹⁴ *XVIII Sprawozdanie Wydziału Wykonawczego Związku Sodalicji Mariańskich uczniów szkół średnich w Polsce za rok szkolny 1936/37*, Zakopane 1938, s. 35; Por. lata wcześniej-

Łącznie w diecezji krakowskiej istniało w tym czasie 19 sodalicji młodzieży męskiej w gimnazjach państwowych, w tym 12 w Krakowie. Objęły one 94% tego typu szkół. W latach 1936/37 liczyły 1390 członków. Łącznie w całej prowincji krakowskiej do sodalicji należało 4188 chłopców, wg sprawozdania w całym kraju w szeregach związku było 14 232 sodalisów. Istniała też pewna liczba działających sodalicji „dzikich”, które nie były zrzeszone w związku i nie przysyłały sprawozdań do Wydziału Wykonawczego. Moderatorem archidiecezjalnym, równocześnie prowincjonalnym i prezesem związku był nadal ks. J. Winkowski⁹⁵.

W 1938 r. istniały w Krakowie według sprawozdania miesięcznika „Cześć Maryi” następujące sodalicje młodzieży żeńskiej: X Gimnazjum i Liceum im. Królowej Wandy, Prywatne Gimnazjum im. E. Plater, Prywatne Gimnazjum żeńskie Instytut Marii, Państwowe Gimnazjum XI i Liceum Pedagogiczne, Państwowe Seminarium Ochroniarskie, Prywatne Gimnazjum Żeńskie im. M. Reja, Prywatne Gimnazjum ss. Prezentek im. ks. Skorupki, Gimnazjum ss. Kanoniczek Świętego Ducha⁹⁶, Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska, Prywatna Średnia Szkoła Zawodowa Żeńska im. św. Andrzeja, Państwowa Szkoła Doksztalająca Handlowa nr XX. Po wojnie tylko 4 sodalicje młodzieży szkolnej męskiej z Krakowa zostały erygowane w Rzymie przez kardynała A. Sapiehę, dwie w 1946, dwie w 1947 r. Należy pamiętać, że sodalicje istniały czasami kilka lat, ale dopiero, kiedy pomyślnie, stabilnie się rozwijały, księża moderatorzy mogli przez zwierzchników wystąpić o kanoniczne erygowanie sodalicji w Rzymie⁹⁷.

---

sze. *XIII Sprawozdanie Wydziału Wykonawczego Związku Sodalicji Mariańskich Uczniów Szkół Średnich w Polsce za rok szkolny 1931/32*, podał J. Winkowski, Zakopane 1933, s. 26-30.

⁹⁵ *XVIII Sprawozdanie Wydziału Wykonawczego Związku*, s. 11-13; por. *XIII Sprawozdanie Wydziału*, s. 9.

⁹⁶ APMTJ, Akta Sodalicji Mariańskich, sygn. 1198-XI. Akt erekcji wydany przez kardynała A. S. Sapiehę dla sodalicji żeńskiej przy prywatnym gimnazjum ss. Kanoniczek w Krakowie, s. 156: „Dilecto Nobis in Christo. Reverendo Domino Petro Bober, Catechetaegymn. Priv. Puellerum. SS. Canonissarum Cracoviae. Precibus Rev. Dominationis Tuae die 3. Martii a.c. ad Nos factis annuentes ad maiorem Dei gloriam promovendam pietatemque studiosae iuventutis erga B. V. Mariam fovendam Auctoritate Nostra Ordinaria praesentibus hisce litteris Sodalitatem Marianam discipularum gymnasii privati SS. Canonissarum Cracoviae sub invocatione B.V. Mariae Reginae Poloniae necnon S. Theresiae ab Infante Jesu canonice erigimus, moderatorem autem huius Sodalitatis Rev. Dominationem Tuam Tuosque in minere Catechetae istius schlae Succesores nominamus et Constituimus. In quorum fidem etc. Datum Cracoviae, die 4. Martii 1936”.

⁹⁷ APMTJ, Akta Sodalicji Mariańskich. Spis erygowanych Sodalicji Mariańskich w Polsce do Prima Primaria w Rzymie od 6 IX 1925 do 22 X 1949, rkps nr 1929; „Cześć Maryi”

W społeczeństwie polskim, którego spistość wewnętrzna uległa w okresie zaborów ogromnemu osłabieniu, problem wychowania był zasadniczym warunkiem przyszłości narodowej i państwowej. Od niego miało zależeć oblicze przyszłego społeczeństwa, spistość narodu i siła państwa. Postawa Kościoła katolickiego w Polsce w tym czasie nie ograniczała się jedynie do obrony przed atakami bezbożnictwa i laicyzmu. Na podstawie nauki społecznej papieży Leona XIII i Piusa XI katolicyzm polski dążył do odnowy życia religijnego, moralnego, kulturalnego, społecznego i gospodarczego kraju. Pragnął przy tym dzieło to prowadzić od podstaw: od rodziny, wychowania młodego pokolenia i uzdrowienia ustroju pracy. Odrodzenie religijne w Polsce nastąpiło dopiero w pełni w latach trzydziestych, jego skutki mogły być widoczne dopiero po pewnym czasie. Przyczyniła się do tego także w dużej mierze Sodaliczka Mariańska. Przemiany polskiej religijności w 20-leciu międzywojennym wykazują przejawy przekształcenia religijności tradycyjnej i powierzchownej w świadome i bezkompromisowe dążenia do Boga. Najazd hitlerowski przerwał ten proces dziejowy, ale proces ten pogłębił życie religijne przede wszystkim elity społeczeństwa, jego młodej inteligencji⁹⁸. Rozwój Sodaliczki został wstrzymany przez wojnę, po jej zakończeniu sodaliczki zaczęły działać w wielu ośrodkach. Likwidacja organizacji kościelnych (dekret o stowarzyszeniach⁹⁹) położyła kres działalności Sodaliczki Mariańskiej w Polsce, w tym także wszystkich sodaliczki działających w szkołach średnich Krakowa.

BIBLIOGRAFIA

- X Sprawozdanie Wydziału Wykonawczego Związku Sodaliczki Marjańskich Uczniów Szkół Średnich w Polsce za rok szkolny 1928/29, Zakopane 1929.
 XVIII Sprawozdanie Wydziału Wykonawczego Związku Sodaliczki Marjańskich uczniów Szkół Średnich w Polsce za rok szkolny 1936/37, Zakopane 1938.

17(1938), nr 3, s. 86-87; R u t a, *Prywatne szkoły średnie ogólnokształcące w Krakowie*, s. 51-54.

⁹⁸ Cz. S t r z e s z e w s k i, *Religijność polska w 20-leciu międzywojennym 1918-1939*, „Roczniki Nauk Społecznych” 5(1977), s. 18-23.

⁹⁹ Rozporządzenie Ministra Administracji Publicznej z dnia 6 sierpnia 1949 r. (Dz.U. Nr 47, poz. 358) w sprawie Dekretu z dn. 5 sierpnia 1949 r. o zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach. Mówił on o obowiązku rejestracji stowarzyszeń religijnych, co oznaczało w ówczesnej rzeczywistości ich likwidację. Uchylono to rozporządzenie dopiero w 1989 r.

- Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995, oprac. L. Grzebień, Kraków 1996.
- H a d u c h H.: Przewodnik Sodalicyj Maryjańskich złączonych kanonicznie z Sodalicyją Rzymską Prima Primaria zostających pod opieką zak. OO. Jezuitów. Ustawy zasadnicze i sposób prowadzenia sodalicyj, Kraków 1914.
- H a r r a s e r J.: Katechizm Sodalicyjny, Poznań 1935.
- K a b a t E.: Sodalicyjna formacja i apostołstwo młodzieży szkolnej w diecezji tarnowskiej, Praga 1997.
- R y m a r ó w n a Z.: Przewodnik Sodalicyj Mariańskich w Polsce, Kraków 1997.
- R y m a r ó w n a Z.: Sodalicyje Mariańskie w życiu Kościoła, „Chrześcijanin w Świecie” 10(1985), s. 67-93.
- Uczniowie-sodalisi Gimnazjum Jezuitów w Brunsberdze (Braniewie) 1579-1623, oprac. M. Ingot, L. Grzebień, Kraków 1998.
- W r ó b l e w s k i A.: Sodalicyja Mariańska. Czem jest – jak ją zakładać?, Kraków 1904.
- Z a ł ę s k i S.: Sodalisi Maryi, w: Encyklopedia Kościelna, red. M. Nowodworski, Warszawa 1903.
- Z a ł ę s k i S.: Jezuita w Polsce. Jezuita w Polsce porozbiorowej 1820-1905, t. V, Kraków 1906.

SODALITIES OF OUR LADY OF KRAKOW SECONDARY SCHOOL PUPILS
IN THE 19th CENTURY AND IN THE PERIOD
OF THE SECOND REPUBLIC OF POLAND

S u m m a r y

The Sodality of Our Lady is a Catholic religious association for young people formed in the Jesuit College in Rome in 1563 by Father J. Leunis. The ablest and most devout boys joined the Sodality in order to spread the cult of the Mother of God. The popes provided care for the actively developing Sodality movement because of the great influence Sodalities of Our Lady had on religious education of young people. Jesuits established Sodality congregations of pupils at colleges in all Catholic countries, forming an international elite organization of lay Catholics. Sodalities thrived and they spread to all the estates in the 17th and the first half of the 18th century. Not only school pupils belonged to it, but so did the popes, kings, the gentry, clergy, townspeople, craftsmen, military men and servants. The supreme aim of the Sodality was to live according to the motto “Per Mariam ad Jesum”. The development of the Sodality was halted by the dissolution of the Jesuit Order. In the middle of the 19th century the pronouncement of the dogma about the Immaculate Conception of the Holy Virgin made by Pope Pious IX opened a new era of the cult and a new period in the history of the Sodality.

The first Sodality congregation of school pupils in Poland was established in Braniewo in 1571. At the end of the 18th century, before the dissolution of the Jesuit Order, in the lands

of Poland there were 66 colleges, seminaries and convicts, and there was always at least one congregation affiliated to each of the schools. At the end of the 19th century school Sodalities were revived in Galicia: in Tarnopol, Chyrow, Tarnów and in Krakow in the secondary school for girls run by the Ursulines. A dynamic development of Sodality associations of secondary school pupils started after Poland regained independence in 1918. The center of the Sodality movement for all the estates was Krakow. The movement gained strong foundations in the two powerful Sodality associations of secondary schools pupils – boys' and girls' ones. Rev. Józef Winkowski organized the Sodality for boys and Rev. Józef Chrzęszcz – for girls. Sodalities published their own magazines, organized conventions, pilgrimages to Jasna Góra, and ran charity organizations. At the end of the 1930s nearly 17 thousand secondary school pupils all over Poland belonged to school Sodalities. At the end of the time of the Second Republic of Poland the greatest number of school Sodalities worked in Krakow. There were 11 boys' Sodalities in secondary schools run by the state and one in a private school run by the Piarist Order, and 11 girls' Sodalities in state and private schools. The Sodality of Our Lady contributed to the religious revival in Poland. Development of this organization was stopped by World War II. After the war, in the years 1945-49 the Sodality of Our Lady resumed work in many centers. The liquidation of Church organizations in 1949 stopped its work, and its members were persecuted by the Communist authorities.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: Sodalicja Mariańska, jezuici, wychowanie młodzieży, kult Najświętszej Marii Panny.

Key words: Sodality of Our Lady, Jesuits, education of the youth, cult of Our Lady.